סימן כח

הזמנת מחלל שבת לסעודת שבת

פרק א: לפני עור לא תתן מכשול ומסייע לדבר עבירה

פרק ב: מסית לדבר עבירה

פרק ג: חילול ה'

פרק ד: חטא כדי שיזכה חברך

פרק ה: הכרעת הפוסקים בנדון דידן

סיכום

בשיחות רבות שקיימתי עם רבנים העוסקים שנים רבות בפעילות "קירוב רחוקים" [הרב מרדכי פרקש, שליח חב"ד בסיאטל; הרב יהושע קווין, חבר הכולל בדאלאס; הרב אברהם צ'פניק, ראש ארגון <ENG<J.L.E.<HEB< בלוס אנג'לס], הצהירו בפני כולם כאחד, שכדי להצליח להשפיע על אדם לשוב לחיק התורה והמסורת, יש צורך להזמינו לסעודת ליל שבת, לבית שבו יראה במו עיניו את אווירת שולחן השבת היהודי, וירגיש באופן בלתי אמצעי את הרוגע המשפחתי וחמימות סעודת השבת [הרב צ'פניק ציין בשמו של הרב מיכל טברסקי ממילווקי, כי סיכויי ההצלחה להחזיר בתשובה מי שהתארח בסעודת ליל שבת, גבוהים פי כמה וכמה ממי שרק הגיע לבית הכנסת לתפילה].

דא עקא, דבר זה לכאורה אינו פשוט כלל ועיקר, שכן ברוב המקרים, קיימת סבירות כמעט וודאית, שיהודים אלו יחזרו לביתם לאחר סעודת ליל שבת ברכבם תוך כדי חילול שבת [בפרט אם הם מתגוררים במקום שהנסיעה ברכב מקצרת באופן משמעותי את זמן ההליכה ברגל]. ויצא איפוא "שכרו" - הנסיון להשפיע להחזירו בתשובה, ב"הפסדו" - חילול שבת.

הדיון בשאלה האם מותר להזמין מחלל שבת לסעודת שבת, נחלק לשני נושאים:

[א] האם יש בהזמנה זו איסור "לפני עור לא תתן מכשול", או "מסייע לדבר עבירה", וכן האם יש לחשוש לאיסור "מסית לדבר עבירה" או "חילול ה'". ולשם כך יש לברר את גדרי איסורים אלו, ושייכותם בנדון דידן.

[ב] אפילו אם נאמר שיש איסור כלשהו בהזמנה, שמא מותר לעבור על "חטא", כדי "שיזכה חברך",

להציל אדם אחר מאיסורים רבים אחרים.

פרק א: לפני עור לא תתן מכשול ומסייע לדבר עבירה

- א -

מהתורה אסור לגרום לאחרים לעבור על איסור, שנאמר (ויקרא יט, יד) "לפני עור לא תתן מכשול". ואם כן, לכאורה יש איסור 'לפני עור' בהזמנת מחלל שבת לסעודת שבת, כי על ידי הזמנה זו גורם לחברו לנסוע ברכב בשבת.

וכן משמע מדברי האגרות משה (או"ח ח"א סימן צט) שכתב: "נשאלתי מהרב ר' נפתלי קארלבאך מדטרויט, אם יש איסור לפני עור להזמין אנשים שיבואו להתפלל בשבת לבית הכנסת, כשיודע שיחללו השבת בנסיעה במאשינעס [מכוניות]. והשבתי דלהזמין את הרחוקים באופן שאי אפשר שיבואו בלא חלול שבת ודאי אסור... ואיסור לפני עור יש אף באינם רחוקים כל כך, כשידוע שיתעצלו לילך ברגלים ויסעו במאשינעס".

ואף בשו"ת משנה הלכות (חלק טז סימן לא) כתב שיש איסור 'לפני עור' בהזמנת מחלל שבת לביקור בשבת, אפילו אם הזמינו שיבוא לפני שבת ובסופו של דבר הוא הגיע בשבת: "כיון שאמר לו שיבוא והוא בא על הזמנתו, אם כן מה שהלך בשבת, מעלת כב' גרם לו, הגם שהיה יכול לבוא קודם, מכל מקום אם לא היה לו מקום שהזמינו אותו לא היה בא לכאן".

ומבואר, שאם בעקבות הזמנת אדם להגיע בשבת לתפילה בבית הכנסת [לדעת האגרות משה] או להתארח בסעודה בבית [לדעת המשנה הלכות], הוא נענה להזמנה ומגיע למקום תוך כדי חילול שבת - המזמין עובר באיסור 'לפני עור', מכיון שאילולא ההזמנה לא היה נגרם חילול שבת.

- ב -

אולם במסכת עבודה זרה (ו, ב) מפורש שאחד התנאים לעבור על איסור 'לפני עור' הוא רק ב"דקאי בתרי עברא דנהרא". והיינו, כאשר החוטא לא יכול היה לעשות את העבירה ללא עזרתו של המכשיל. והדוגמא המבוארת בגמרא היא, נזיר העומד בצד אחד של הנהר ויש בקבוק יין בעבר השני של הנהר, אך אין באפשרות הנזיר לעבור את הנהר ולהגיע אל היין בכוחות עצמו. או אז, המגיש את כוס היין לנזיר עובר על איסור 'לפני עור', כי בלעדיו לא היה הנזיר חוטא. אבל "בחד עברא דנהרא", כאשר הנזיר יכול היה להגיע ליין בעצמו, כי הוא נמצא באותו צד של הנהר שבו נמצא היין, אין המושיט יין עובר באיסור 'לפני עור'.

ומאחר ובנידון דידן ה"מוזמן" לסעודת השבת יכול לנסוע ברכבו בשבת ללא ההזמנה לסעודה, הרי שגם אם הוא נוסע בשבת בעקבות ההזמנה לסעודה, אין זה נחשב כ"תרי עברא דנהרא", ולפיכך המזמין אינו

עובר על איסור 'לפני עור'. וכן נקט ידידי רבי אשר וייס, בתשובה (בכתב יד) "הנה מבואר בעבודה זרה ו' ע"ב דאין איסור לפני עור אלא בתרי עברי דנהרא, אבל כשיכול הנכשל לעבור בחטא זה גם ללא המכשילו אין בזה משום לפני עור, עי"ש. ובנדון דידן פשוט דכיון שמדובר במחללי שבת, ודאי אין זה תרי עברי דנהרא ואין בו לפני עור".

והוא מוסיף: "ואף שיש מקום לטעון דרק כאשר נזיר לוקח כוס יין זה ובן נח לוקח אבר מן החי זה בחד עברא דנהרא שרי, ולא בנדון דידן שאנו מכשילים אותם לנסוע לביתנו, ואילולי כן היה נוסע למקום אחר. באמת נראה פשוט דכל כהאי גוונא הוי חד עברא דנהרא, דמה לן אם יסע לכאן או לכאן, ואם יאכל חתיכה זו או אחרת. וכן מוכח מדברי הרמ"א (יו"ד סי' קנא סעי' א) וז"ל, יש אומרים הא דאסור למכור להם דברים השייכים לעבודתם, היינו דווקא אם אין להם אחרים כיוצא בו או שלא יוכלו לקנות במקום אחר, אבל אם יכולים לקנות במקום אחר, מותר למכור להם כל דבר". כלומר, כאשר ה"מוזמן" לסעודת השבת יכול היה לחלל שבת גם ללא ההזמנה בנסיעה ברכבו למקומות אחרים, אין זה נחשב כ"תרי עברא דנהרא" [שהחוטא לא יכול היה לעשות את העבירה ללא עזרתו של המכשיל] ולכן אין איסור 'לפני עור' מהתורה.

ומצאתי סברא דומה לדבריו, בשו"ת מנחת שלמה (חלק ב סימן צ) בנדון השכרת בית למחלל שבת: "במה שתמה על מש"כ להתיר להשכיר בית לעבריין, והא יש הרבה עבירות אשר בלא בית לא היו נעשין. ביאור הדברים, דמשכיר בית לעבריין הרי בכל מקום שנמצא הוא חוטא ועובר על התורה, ולכן אף דאפשר שירבה בעבירות כשיהיה לו בית, מכל מקום הבית עצמו הרי אינו חפצא דאיסורא כמו יין לנזיר. וכיון שאין המשכיר מסייע בעצם עשיית העבירה, וגם איכא קצת למיתליה שאינו מרבה, לכן אין להמנע מלהשכיר בית למחלל שבת בסביבה חילונית של מחללי שבתות".

ומבואר בדברי הגרש"ז אויערבך, שבהשכרת בית למחלל שבת אין איסור לפני עור לא תתן מכשול. ולמרות שהיה מקום לומר, שהשכרת הבית גורמת למחלל השבת לעשות איסורים שלא היה עושה אילולא היה לו בית, אין בכך איסור 'לפני עור', היות והבית אינו נחשב כ"חפצא דאיסורא", כהגשת כוס יין לנזיר. ולכן המשכיר אינו נחשב כמסייע לעצם עשיית העבירה.

ולכאורה על פי סברת הגרש"ז, הוא הדין בהזמנת מחלל שבת לסעודת שבת, מכיון שהמוזמן בלאו הכי יכול ליסוע בשבת, הרי שהזמנתו לסעודת השבת אינה נחשבת כ"חפצא דאיסורא" וכהגשת כוס יין לנזיר, והרי זה כ"חד עברא דנהרא", וכדברי הגר"א וייס.

- ג -

אמנם התוספות (שבת ג, א ד"ה בבא) כתבו שהמושיט כוס יין לנזיר ב"חד עברא דנהרא", אינו עובר באיסור תורה של 'לפני עור', אך עובר על איסור מדרבנן שמסייע לדבר עבירה, וז"ל: "ואפילו מיירי שהיה יכול ליטלו אפילו לא היה בידו דלא עבר משום לפני עור דמושיט כוס יין לנזיר, מוקי לה בפ"ק

דמסכת עבודת כוכבים (ו, ב) דקאי בתרי עברי דנהרא, מכל מקום איסור דרבנן מיהא איכא שחייב להפרישו מאיסור". וכן מבואר בדברי הרא"ש (שם סימן א) "דמכל מקום איסורא דרבנן איכא, דאפילו קטן אוכל נבילות בית דין מצווין להפרישו, כל שכן גדול שלא יסייע לו".

אולם התוספות והרא"ש סתרו את משנתם, וכמו שדייק הטורי אבן מדברי התוספות והרא"ש בסוגיית הגמרא במסכת חגיגה (יג, א) "דאסור להושיט למומרים דבר איסור אפילו שלהן, כי ודאי יאכלוה, ודווקא דקאי בתרי עברי דנהרא. משמע מדבריהם, היכא דלא קאי בתרי עברי דנהרא, אפילו איסורא דרבנן ליכא". וכדבריהם כתב רבנו ירוחם (נתיב יז חלק ו) "אסור להושיט אבר מן החי לבני נח משום ולפני עור לא תתן מכשול. ודוקא שאין יכול ליטלו בלא ישראל, כגון דקאי בתרי עברי נהרא, ולא יעבור לולי הישראל הנותנו לו. אבל אם יכול ליטלו בלא הישראל, מותר ליתנו לו". והיינו שאין כל איסור בחד עברא דנהרא, לא לפני עור, וגם לא מסייע לדבר עבירה.

וכתב הש"ך (יו"ד סי' קנא ס"ק ו) על הסתירה בדברי התוספות והרא"ש: "אבל לפעד"נ דלא פליגי, דכולי עלמא מודים להמרדכי ותוספות בפ"ק דעבודת כוכבים, דבעובד כוכבים או מומר שרי. והגהות מרדכי ותוספות והרא"ש בפ"ק דשבת והר"ן פ"ק דעבודת כוכבים מיירי בישראל, שהוא חייב להפרישו מאיסור, וכדכתב הרא"ש שם, דלא גרע מישראל קטן אוכל נבילות שבית דין מצווים להפרישו, כל שכן ישראל גדול, משא"כ בעובד כוכבים וישראל מומר שאינו חייב להפרישו". ומפורש בדבריו, כי לדעת התוספות והרא"ש, יש בישראל איסור מסייע לדבר עבירה מדרבנן [בחד עברא דנהרא] שיש חיוב להפרישו מחטא, ולכן אסור לסייע לו לחטוא. מה שאין כן בעכו"ם או בישראל מומר, שאין חיוב להפרישם מאיסור, אין גם איסור לסייע להם ב"חד עברא דנהרא".

ועל פי זה יוצא, שאין איסור מסייע לדבר עבירה בהזמנת מחלל שבת לסעודת שבת, היות והוא נחשב כישראל מומר שאין חיוב להפרישו מאיסור, ולכן גם אין איסור לסייע לו לדבר עבירה ב"חד עברא דנהרא", וכן נקט הגר"א וייס [בהמשך דבריו המובאים לעיל אות ב] "לפי מש"כ בביאור הלכה (סימן תרח ס"ב ד"ה אבל) דבפורקי עול אין מצות תוכחה, דאינו בכלל עמיתך, וכן כתב בקובץ שיעורים ביצה (אות סו), והביאו דברים מפורשים ברוח זו מתנא דבי אליהו עי"ש, וגם לגבי גדר הערבות כתב באבני נזר (יו"ד סימן קכו) דאין מומר בכלל ערבות, עי"ש. אם כן יש לומר דמהאי טעמא כתב הש"ך דבמומר אין חיוב להפרישו וליכא איסור מסייע. ולפי זה יש לדון לפי דבריהם לקולא בנדון דידן, דהלא צעירים אלה [שמזמינם לסעודת שבת] מחללי שבת בפרהסיא הם, ופרקו לגמרי עול תורה ומצוות". אולם למעשה כתב הגר"א וייס: "אמנם במקום אחר כבר כתבתי דרוב החילונים שבזמנינו דין תינוק שנשבה יש להם, ואם כן אפשר שאין לדון בהם דין מזיד, ובודאי שאין לדון בהם דין מומר, והוו בכלל עמיתך".

ונראה להעיר על דבריו, שלכאורה אין צורך בדברי הביאור הלכה שאין חיוב תוכחה לפורקי עול, שהרי אדרבה, בהזמנת "פורק עול" לסעודת שבת מתקיים חיוב תוכחה, שכן כל מטרת ההזמנה היא בעצם "תוכחה", על ידי מה שמראים לו את נועם קדושת השבת הנראה לעין כל בשעת סעודת השבת, ועל ידי

זה יתעורר לשוב בתשובה שלימה, ואין לך תוכחה גדולה מזו. ואשר על כן, בוודאי שאין בהזמנתו לסעודת שבת איסור מסייע לדבר עבירה, אלא אדרבה, קיום מצוה בהזמנה, ובודאי שאין סיבה לאסור את ההזמנה משום "מסייע לדבר עבירה".

וראיה ברורה לכך, בדברי המנחת חינוך במצות תוכחה (מצוה רלט אות ו) שכתב: "ונראה לי דחיוב התוכחה היא, דחוץ מעשה זו עוד מתחייב על לא תעשה דלא תעמוד על דם רעך (ויקרא יט, טז), דלא גרע מטובע בנהר דעובר על לא תעמוד, וגם והשבותו (דברים כב, ד) לרבות אבידת גופו. על אחת כמה וכמה דאם יכול להצילו מן העבירה, דהוא אבידת נפשו וגופו רחמנא ליצלן, בודאי חייב להחזירו למוטב ולהצילו". ומפורש בדבריו שבכלל חיוב התוכחה, להציל את נפש חברו החוטא ולהחזירו למוטב. ואם כן בודאי שבנידון דידן, שכל המטרה בהזמנת המחלל שבת לסעודת השבת היא כדי להציל נפשו ולהחזירו למוטב, מקיים בזה מצות תוכחה מהתורה, ולא יעלה על הדעת שיחשב כמסייע לדבר עבירה.

- ד -

נתינת מכשול על מנת להצילו מאיסור גדול יותר

ונראה כי בנדון דידן אין איסור 'לפני עור' ואיסור 'מסייע לדבר עבירה', על פי מה שנפסק בשו"ע (או"ח סימן קסט סעי' ב) "לא יתן לאכול אלא למי שיודע בו שיברך", כי הנותן מאכל למי שאינו מברך עובר על איסור 'לפני עור'.

וחידש הגרש"ז אויערבך (מנחת שלמה ח"א סימן לה) להלכה ולמעשה: "במי שבא אליו אורח חשוב, אשר איננו שומר תורה ומצוה, אבל עדיין יש לו אהבה לבני תורה, וגם תומך במוסדות תורה וכדומה, ואם הבעל הבית לא יתנהג אתו בנימוס המקובל לכבד אותו במידי דמיכל ומשתי, בגלל זה שמצד הדין אסור ליתן לאכול אלא למי שיודע שנוטל ידיו ומברך [כמבואר בשו"ע הנ"ל], וכמו כן אם אפילו בצורה מכובדת יבקש ממנו ליטול ידים ולברך, יראה הדבר כפגיעה ועלבון בכבודו, וזה גם ירגיז אותו מאד, ויתכן שבגלל הדבר הזה יתרחק חס ושלום ביותר מהתורה, וגם יבוא לידי כעס ושנאה על כל ההולכים בדרך התורה, דבכהאי גוונא חושבני, שנכון באמת לכבד אותו באכילה ושתיה, ולא לחשוש כלל לאיסור של לפני עור לא תתן מכשול".

והגרש"ז נימק זאת: "משום דאף שאין אומרים לאדם לעשות איסורא זוטא כדי להציל אחרים מאיסורא רבה, ואסור ודאי להפריש תרומות ומעשרות בשבת כדי להציל בכך אחרים מאיסור חמור של טבל. מכל מקום בנדון זה, הואיל וכל האיסור של הנותן לו לאכול הוא רק עבירה של נתינת מכשול, וכיון שאם לא יתן לו לאכול, הרי יכשל האורח באיסור יותר גדול, נמצא דליכא כלל שום עבירה, כיון דליכא הכא שום נתינת מכשול, אלא אדרבה יש כאן הצלה ממכשול גדול מאד, על ידי זה שהחליף אותו בקום ועשה במכשול יותר קטן".

ומבואר בדבריו כי נתינת מאכל למי שלא יברך עליו אינה נחשבת "מכשול", אם כתוצאה מכך שלא יתן לו את המאכל, אדם זה יתרחק מעולם התורה ומקיום מעט המצוות שהוא עדיין מקיים. כי ה"מכשול" שיאכל בלי ברכה, קטן יותר מה"מכשול" הגדול שעל ידי מה שלא יתנו לו מאכל יתרחק מעולם התורה ושמירת המצוות. ולכן המושיט מאכל לאדם זה, לא רק שאינו נחשב כ"מכשילו", אלא אדרבה, נחשב כ"מצילו" מעבירה חמורה יותר.

ולכאורה סברא זו נכונה גם בהזמנת מחלל שבת לסעודת שבת, למרות הנסיעה לסעודה תוך כדי חילול שבת, כי ה"מכשול" שיחלל שבת קטן יותר מה"מכשול" הגדול שימשיך באורחות חייו המנותקים מכל זיק של יהדות. ולכן הזמנתו לסעודה היא הצלה עבורו ולא נתינת מכשול וסיוע לדבר עבירה.

- ה -

והנה היה מקום לדחות ולומר שדברי הגרש"ז נאמרו רק באיסור דרבנן של אכילה ללא נטילת ידים וברכה, שבזה התיר הגרש"ז להכשיל אדם אחר באיסור דרבנן אם על ידי כך ינצל מאיסורים גדולים יותר, מה שאין כן באיסור חילול שבת דאורייתא, מי יאמר לן שיהיה מותר להכשילו ולסייע לו לעבור עבירה מהתורה, כדי להצילו מאורח חייו החילוני.

אולם ראיתי בספרו של ידידי הגר"מ שטרנבוך (שו"ת תשובות והנהגות ח"א סימן שנח) שכתב כעין סברתו של הגרש"ז גם בנדון דידן הנוגע לחילול שבת דאורייתא. הגר"מ נשאל על ידי בעל תשובה המזמין את הוריו לסעודת ליל שבת, ויודע שיחזרו לביתם ברכבם, האם עליו לחשוש לאיסור 'לפני עור'. טענת הבן היתה, שבדרך זו הוא מקרב את הוריו ליהדות "וכבר ראה בהתקדמות שיש אצלם בגישה לדת, ותולה הדבר בזה שמקרב אותם ומזמינם אף שנוסעים בחזרה הביתה, אבל שואל שמא אסור משום איסור 'לפני עור'.

והשיב הרב שטרנבוך: "נראה שיסוד האיסור דלפני עור הוא דומיא דעור שמכשילו, אבל אם כוונתו רק לטובת עצמו לא נקרא מכשיל, אלא כמו שרופא מנתח לא נקרא מכה חברו, כך כאן הלוא אין כוונתו להרע לו או לייעץ לו עצה שאינה הוגנת, אלא שמקוה בזה להדריכם ולקרבם לדרך האמת, ומה שחברו מחלל שבת על ידי זה, אינו אלא עושה רעה לעצמו, ולכן אין בזה איסור לפני עור. וכיון שאינו מצוה אותם לנסוע, ואדרבה, הודיע להם שמצטער בכך, תו אין כאן חיוב ערבות להפרישם במחללי שבת בפרהסיא. ועל כן נראה שגם איסור לפני עור אין בזה שכוונתו לטובתם".

ובסיום דבריו כתב: "ונראה שישתדל כפי כוחו למונעם מחילול שבת, אבל אם זה אי אפשר ומרגיש שיש בזה תועלת להחזירם למוטב, לא ימנע לעשות מפני איסור לפני עור. רק יקרב אותם כפי האפשר, ושמאל דוחה וימין מקרבת, ויזהר ויודיע אותם תמיד חומר חילול שבת ומתיקות שמירתה, ובעזרת השי"ת יחזיר אותם למוטב, ואין לך כיבוד אב ואם כמוהו".

הרי לנו גם בדבריו כסברת הגרש"ז, שלעתים גם כאשר "מכשיל" את חברו ו"מסייע' לו לעבור על איסור, אם הדבר נעשה מתוך כוונה להיטיב לחברו, אין בכך איסור, אלא אדרבה, זהו מעשה "הצלה".

- ו -

הכשלה באיסור אחד ועל ידי זה מונעו מלעבור כמה איסורים

טעם נוסף מדוע אין איסור לפני עור בהזמנת מחלל שבת לסעודת שבת, נראה על פי דברי רבי עקיבא אייגר שכתב בביאור פסק השו"ע (יו"ד סי' קפא סעי' ו) "אשה אינה במצות הקפה. ויש אומרים, שאע"פ שמותרת להקיף פאת ראשה אסורה להקיף פאת ראש האיש, ואפילו הוא קטן", כי "זהו לכאורה לכו"ע יהיה אסור משום לפני עור, דמכשלת להא שניקף, ואף היכא דהוי מצי לגלח בעצמו, מכל מקום הוה איסור דרבנן, כמו שכתבו תוספות ריש שבת". כלומר, אסור לאשה להקיף איש מדין 'לפני עור', כי היא מכשילתו באיסור 'לא תקיפו פאת ראשכם'. וכאשר אין זה מכשול מכיון שהאיש היה יכול להקיף לעצמו ["חד עברא דנהרא"], עדיין יש איסור דרבנן של 'מסייע לדבר עבירה', כדברי התוספות בשבת "שחייב להפרישו מאיסור".

ומתוך כך חידש רבי עקיבא אייגר: "ואולי י"ל דבזה ליכא איסור, מדין מצוה להפרישו. דאדרבה, במה שהיא מגלחת אותו בזה מפרישתו, דאם לא היתה מגלחת אותו היה מגלח בעצמו, והיה עובר בב' לאוין, דניקף ומקיף, ועל ידי שהיא מגלחת מפרישתו מלאו דמקיף". והיינו שבמקרה של אשה המקיפה איש שיכול היה להקיף לעצמו, שכל האיסור הוא רק מדין 'מסייע לדבר עבירה' הנובע מכך "שחייב להפרישו מאיסור", יש לומר שאם ידוע בבירור שהאיש רוצה להקיף בעצמו, יהיה מותר לאשה להקיפו. וזאת משום שאדם המקיף את פאת ראשו עובר על שני איסורים, מכיון שהוא "מקיף" וגם "ניקף". לעומת זאת, כאשר אשה מקיפה איש, לה אין איסור "מקיף" [כמפורש בשו"ע הנ"ל] ורק האיש עובר על איסור "ניקף". ואם כן כאשר אשה הקיפה איש שיכול היה להקיף את עצמו, לא זו בלבד שאינה מסייעת לו לדבר עבירה, אלא אדרבה, מצילה ומפרישה אותו מאיסור "מקיף", שהרי אם לא היתה מקיפה אותו, היה מקיף בעצמו ועובר על שני איסורים, ועל כן ודאי שאין לה איסור 'מסייע לדבר עבירה'.

ועל פי זה כתב הרב יעקב אריאל, רבה של רמת גן, בשו"ת באהלה של תורה (ח"ה סימן כב) "יתכן שהאורח המוזמן היה נוסע בלאו הכי למטרה אחרת, ואולי אף נסיעה ארוכה יותר, או היה עסוק במלאכות אחרות שמספרן וחומרתן גדולים יותר מאיסור הנסיעה לבית המארח, בידיעה שבכל משך שהותו בבית המארח קרוב לודאי שלא יעשה שום מלאכה. וכמקור להיתר זה יש להביא את דברי רעק"א על השו"ע יו"ד סי' קפא". אין ספק כי בשעות הארוכות שיושבים סביב שלחן השבת בביתם של שומרי מצוות, נמנע המחלל שבת מאיסורים רבים שהיה עובר עליהם באותה שעה, אם היה נשאר בביתו. ולכן על פי דברי רעק"א, אין בזה איסור 'מסייע לדבר עבירה', אע"פ שהוא מסייעו לעבור איסור אחד, אך על ידי זה מונעו מלעבור על כמה איסורים, ולכן אין בכך איסור.

[על פי דברי רעק"א, יש לתמוה על מה שכתב בשו"ת שבט הקהתי (ח"ד סימן קג) שאם יהודי שומר תורה ומצוות נשאל על ידי מחלל שבת הנוסע ברכבו בשבת כיצד להגיע למקום פלוני "אסור להשיבו, משום דהוי מסייעו לדבר עבירה, אלא ישמט מלענותו ולמד לשונך לומר איני יודע". ולפי רעק"א הרי אין איסור 'מסייע לדבר עבירה', מכיון שאמנם הוא מסייעו לעבור באיסור הנסיעה בשבת, אולם על ידי שמסביר לו את הדרך הקצרה למחוז חפצו, על ידי זה מונע ממנו לתעות ולהאריך את הדרך ולעבור על יותר איסורים.

ואכן בספר נפש הרב (ליקוטי הנהגות, אות יז) כתב: "כשיהודים מחללי שבת נוסעים ברכב, ונעצרים לשאול מאתנו הוראות נסיעה, רבים משתמטים מלהגיד להם בחשבם שיש בזה משום לפני עור, שאנחנו מסייעים להם בנסיעתם, ורבנו [הגרי"ד סולובייצ'יק] היה סובר להיפך, שאם לא ידעו את הדרך הנכונה, יסתובבו ברחובות העיר עוד יותר מהצורך להם, ויחללו את השבת ביותר, ועל ידי זה שנגיד להם הוראות לנסיעה, זה יביא לידי כך שיהיה פחות חילול שבת"].

- ז -

אמנם הרב אריאל עצמו דחה את ההשוואה בין דברי רבי עקיבא אייגר, לנדון הזמנת מחלל שבת לסעודת שבת: "דהגרעק"א דן במצב ודאי שבו ה"מכשיל" מונע עבירות אחרות להדיא, ואילו בנדון דנן אנו מסופקים בכך. אמנם סביר להניח שהזמנתו של יהודי רחוק לשבת תמנע ממנו לעבור על עבירות רבות יותר, אך יתכן גם להיפך, שאדרבה דווקא אנו נגרום לו לעבור עבירות רבות יותר, ואם כן יצא שכרנו בהפסדנו".

יחד עם זאת, ידידי הרב יונה הוכמן מסר לי, כי ארגון "רוח יהודית" מקיים תוכניות לימוד בבתי ספר כלליים בישראל, שבמסגרתם מעבירים המדריכים שיעורים במושגים בסיסיים ביהדות לילדים, וכמקובל, כאשר התלמידים המצטיינים משיבים תשובות נכונות הם זוכים בממתקים. והיות וברור שהילדים הצעירים, שאינם שומרים תורה ומצוות, לא יברכו לפני שיאכלו, נשאלה השאלה האם יש בזה איסור 'לפני עור'.

ולכאורה היה מקום לדמות זאת לדברי הגרש"ז אויערבך [לעיל אות ב] שהתיר לתת מאכל למי שלא יברך עליו אם ה"מכשול" שיאכל בלי ברכה קטן יותר מה"מכשול" הגדול שעל ידי מה שלא יתנו לו מאכל יתרחק מעולם התורה ושמירת המצוות. והוא הדין בנתינת הממתקים לילדים שלא יברכו עליהם, לא רק שאין בכך "מכשול", אלא אדרבה, "הצלה" שמקרבם לשמירת התורה והמצוות. אלא שיש מקום לחלק, משום שאולי אפשר לוותר על נתינת הסוכריות, הנעשית משיקולים של תועלת להצלחת התכנית בבתי הספר הכלליים.

אולם הגרז"נ גולדברג, הורה להמשיך את חלוקת הממתקים על פי חידושו של רבי עקיבא אייגר, שכן גם בנתינת הסוכריות, למרות שגורמים לילדים להיכשל באכילתם ללא ברכה, עם כל זאת, על ידי זה מצילים אותם מאיסורים רבים בעתיד. ואף על פי שדברי רבי עקיבא אייגר הם בנדון שהאשה ודאי מצילה את

האיש מאיסור "מקיף", ואילו בחלוקת הממתקים אין כאן הצלה ודאית מאיסורים, שהרי מי ערב לנו שהילדים אכן ישובו לשמור תורה ומצוות, מכל מקום הורה הגרז"נ להמשיך את חלוקת הממתקים, ואין איסור 'לפני עור' בחלוקת הממתקים.

[ולהלן בסוף השיעור, יובא מכתבו של הגרז"נ שצידד להקל להזמין מחלל שבת לסעודת שבת, על פי חידושו של הרעק"א הנ"ל].

- ח -

איסור 'לפני עור' ו'מסייע לדבר עבירה' כאשר מכשילו לא בגוף הדבר שנעשה בו האיסור

טעם נוסף מדוע אין איסור לפני עור בהזמנת מחלל שבת לסעודת שבת, נראה בהקדם מה שכתב המהרש"ם (ח"ב סימן קפד) בתוך דבריו בנדון השכרת בית לסַפָּר יהודי שמגלח אנשים בשבת בפרהסיא: "וכבר האריך בתשובת כתב סופר (יו"ד סימן פג) בענין זה והעלה דליכא איסור אלא אם כן בשעת סיועו עושה האיסור מיד, אבל באינו עושה האיסור מיד שרי. ועוד נראה, דבכל גווני דאיכא משום מסייע, היינו דוקא אם בגוף הדבר שנותן לחברו יעשה בו האיסור, אבל הכא הרי לא יעשה האיסור אלא באוויר שבתוך הבית".

ומבואר בדבריו שאיסור 'מסייע לדבר עבירה' לא נאמר במקום שהסיוע הוא לא בשעת האיסור ולא בגוף האיסור. ולפי זה גם בהזמנת מחלל שבת לסעודת שבת, אילו היה נותן לו רכב שיסע בו בשבת, היה מקום לומר שעבר על 'לפני עור' [ב"תרי עברא דנהרא"] או 'מסייע לדבר עבירה' [ב"חד עברא דנהרא"] מכיון שהכשיל אותו או סייע לו לדבר עבירה בגוף האיסור ובשעת האיסור. אבל כשהזמינו לסעודה בלבד, אין בהזמנה סיוע לא בשעת האיסור [שהרי האיסור נעשה לפני או אחרי הסעודה ולא בשעת הסעודה], ולא בגוף הדבר שנתן לחברו.

גם לענין איסור 'לפני עור', משמע מדברי הגרש"ז אויערבך בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן מד) כי רק כשהמכשיל מושיט לחברו את גוף החפצא שבה נעשה האיסור, עובר על 'לפני עור' דאורייתא. ולעומת זאת, מסירת מחרשה בשביעית למי שחשוד בשביעית, אינה אסורה מהתורה, מפני שאין איסור שביעית בגופה של המחרשה, אלא בקרקע שעתידה להיחרש בה, כדבריו: "ואע"ג דקיימא לן כבית הלל (שביעית פ"ה מ"ו) שמותר למכור פרה חורשת בשביעית לחשוד משום טעמא דמצינן למיתלי שקונה אותה לשחיטה, ומותר גם להשאיל נפה וכברה בשביעית לחשוד, משום דתולין גם בצד רחוק לומר שרוצה לספור בה מעות או לכבור חול. מכל מקום פשוט הוא דכל זה דוקא כשאינו נותן לו ממש גוף האיסור, וכדתנן התם אבל לא תבור ולא תטחון עם מי שחשוד על השביעית, ומשמע דאסור גם לפני הביעור משום חששא דיאכלנו לאחר הביעור".

ולפי זה הובא בשו"ת באהלה של תורה (ח"ה סימן כב הערה 1), שיתכן ובהזמנה לסעודת שבת אין איסור

'לפני עור', מכיון "שאין איסור לפני עור במקום שהמכשיל אינו נותן חפצא ממשית, כמו הושטת כוס יין לנזיר. ואף בנידון דידן נראה שהזמנת האורח אינה חפצא ממשית אלא אמירה מופשטת בעלמא".

אלא שעל סברא זו, העירו שם בשולי הגליון: "אם כי לא מצאנו במפורש הבחנה מעין זו, ואדרבא מצאנו שאיסור לפני עור כולל גם נתינת עצה רעה, ואולי יש להוכיח משם שלא כגרש"ז אויערבך". בלאו ד'לפני עור' נכלל גם האיסור לתת עצה רעה לחברו, ולכאורה נתינת עצה רעה היא אמירה בעלמא ללא שום נתינת חפצא ממשית של איסור, ומוכח איפוא, שאיסור 'לפני עור' נאמר גם במקום שמכשילו באמירה מופשטת, ולאו דווקא בנתינת חפץ שבו נעשה האיסור, שלא כדברי הגרש"ז שאין איסור לפני עור במקום "שהמכשיל אינו נותן חפצא ממשית".

אך לענ"ד יש לחלק בין נתינת עצה לבין הזמנה לסעודת שבת. בנתינת עצה רעה, הדיבור עצמו של נתינת העצה, הוא גופו של האיסור, במה שמייעץ דבר לא טוב הגורם לו למכשול, ולכן עובר על איסור, כי זה נחשב שהכשילו בנתינת "חפצא ממשית" של איסור. לעומת זאת, בהזמנה לסעודת שבת, האיסור אינו בהזמנה, ואין קשר ישיר בין ההזמנה לנסיעה בשבת, ואם כן דיבור זה ודאי אינו נחשב לנתינת "חפצא ממשית" של איסור, וממילא גם אין בזה איסור 'לפני עור', וצ"ע.

בנוסף לכך, יש לציין לדברי הקהילות יעקב (ליקוטים, ח"ב סימן ז) שנשאל על ידי הר"ר יעקב הלפרין, מייסד ובונה שכונת זכרון מאיר בבני ברק "בדבר מָלֵט המיוצר מבית חרושת אשר בעוונותינו הרבים עובדים שם כמה עשרות פועלים יהודים בשבת קודש בפרהסיא, האם מותר לקנות ולהשתמש במלט זה". והשיב הסטייפלער: "הנה פשוט מאד דענין לפני עור הוא לאו דוקא בממציא לו חפץ לעשות בו עבירה אלא כל שעושה מעשה המעורר אצל חברו הרצון וההסכמה לעשות עבירה זהו לפני עור דאורייתא, וכהא דהמכה לבנו גדול דעובר משום לפני עור, כמבואר במועד קטן (יז, א), והוא משום שבהכאתו מעורר אצל הבן הרצון שיעבור על כיבוד אב ואם, וזה אינו צריך לפנים. ומעתה מי שמחלל שבת בשביל לקוחותיו, ואילו לא היו קונים סחורתו ודאי לא היה מחלל שבת, הנה הקונה ממנו ודאי שהוא המסבב לו הרצון וההסכמה להמשיך עבודתו גם להבא, ומכשילו לשבת הבאה, וקעבר אלפני עור דאורייתא, והוא פשוט מאד".

ומפורש בדבריו כי איסור 'לפני עור' אינו רק כאשר מכשילו בגוף הדבר שנעשה בו האיסור [כדוגמת הושטת היין לנזיר], אלא גם בכל פעולה הגורמת באופן ישיר להכשלה, יש איסור דאורייתא של 'לפני עור'. והוא מביא ראיה מדברי הגמרא במועד קטן שאסור להכות את בנו הגדול, כי מכשילו במה שבעקבות זאת יבוא להכות את אביו [ויעבור על איסור דאורייתא של מכה אביו ואמו מות יומת]. ומוכח איפוא, שבכל פעולה הגורמת באופן ישיר להכשלה, יש איסור דאורייתא של 'לפני עור', אפילו שלא הכשילו ב"חפצא ממשית של איסור".

ברם יתכן לומר, שגם בהכאת בנו הגדול, הדבר נחשב להכשלתו "בגוף האיסור", כי ההכאה נחשבת כגוף האיסור. וכמו כן בקניית מלט המיוצר בשבת, השאלה שדן בה הסטייפלער היתה בשנים הראשונות לקום המדינה, כשהיה אז מחסור גדול במלט, והמלט היה מיוצר על פי הזמנה מראש. ואם כן בקניית מלט ממפעל המייצרו בשבת מכשילים את הפועלים המייצרים את המלט בשבת "בגוף האיסור", כי בבית החרושת מייצרים את המלט עבור הקונים על פי הזמנה, והרי זה כהושטת יין לנזיר, שמכשילו ב"חפצא ממשית של איסור", וצ"ע.

היוצא מהדברים: נחלקו הפוסקים האם הזמנת מחלל שבת בפרהסיא לסעודת שבת נחשבת כ"תרי עברא דנהרא", ויש בזה איסור 'לפני עור' מהתורה. או כ"חד עברא דנהרא", ואין בזה איסור 'לפני עור' אך יש איסור דרבנן של 'מסייע לדבר עבירה'.

אולם נתבאר שלכאורה יתכן ואין לחשוש לאיסורים אלו:

[א] שלעתים גם כאשר "מכשיל" את חברו ו"מסייע' לו לעבור על איסור, אם הדבר נעשה מתוך כוונה להיטיב לחברו, אין בכך איסור, אלא אדרבה, זהו מעשה "הצלה".

[ב] כי ה"מכשול" שיחלל שבת קטן יותר מה"מכשול" הגדול שימשיך באורחות חייו המנותקים מכל זיק של יהדות. ולכן הזמנתו לסעודה היא הצלה עבורו ולא נתינת מכשול וסיוע לדבר עבירה.

[ג] בהזמנה לסעודת שבת יתכן שאין איסור 'לפני עור', או 'מסייע לדבר עבירה', מכיון שאינו מכשילו בגוף הדבר שנעשה בו האיסור.

ע ע ע

פרק ב: מסית לדבר עבירה

- י -

רבי משה פיינשטיין, כתב בתוך דברי תשובתו (אגרות משה או"ח ח"א סי' צט) בנדון איסור 'לפני עור' בהזמנת אנשים להתפלל בשבת בבית הכנסת, כשידוע קרוב לודאי, שהגעתם לבית הכנסת תיעשה על ידי חילול שבת, כי "להזמין את הרחוקים באופן שאי אפשר שיבואו בלא חילול שבת ודאי אסור, והוא עוד גרוע מאיסור לפני עור שהרי הוא עוד באיסור מסית. ואף שאיסור מסית לחיוב סקילה הוא רק מסית לעבוד עכו"ם, מכל מקום לענין האיסור ועונש כלפי שמיא בכל החומר שאין טוענין למסית יש בכל האיסורים, כמפורש בסנהדרין דף כ"ט שיליף ר"ש בר נחמן א"ר יונתן מנין שאין טוענין למסית מנחש הקדמוני, אף שלא היה חטא עבודה זרה אלא האיסור אכילה מעץ הדעת. חזינן שאיסור מסית יש לכל עבירה, אך שאין עונשין בדיני אדם רק על מסית לעבודה זרה, אבל בדיני שמים יענש, ולא ילמדו עליו

סנגוריא".

ומוסיף רבי משה: "ואיסור לפני עור יש אף באינם רחוקים כל כך כשידוע שיתעצלו לילך ברגלים ויסעו במאשינעס [מכוניות] אבל איסור מסית ליכא באינם רחוקים. ואם אינה בלשון הזמנה אלא סתם הודעה שעושים מנין ונותנים פרסים להבאים להתפלל, שהכוונה בעצם הוא רק לקרובים אבל ידוע שיבואו גם רחוקים במאשינעס, מסתבר שאין בזה דין מסית, ובדין לפני עור יש להסתפק".

ומבואר בדבריו כי איסור 'מסית', דהיינו לשכנע ולדרבן אחרים לעבור עבירה, לא נאמר רק ביחס להסתה לעבוד עבודה זרה, אלא גם בהסתה לעבור כל אחת מהמצוות, שהרי אמרו חז"ל כי לנחש הקדמוני היה דין מסית, אף על פי שלא הסית לעבוד עבודה זרה אלא לעבור על ציווי ה' שלא לאכול מעץ הדעת. ולכן כאשר מזמינים אדם המתגורר במרחק רב מבית הכנסת, לבוא להתפלל בו בשבת, יש בזה איסור 'מסית', מכיון שההזמנה מדרבנת ומעודדת אותו לחלל שבת בנסיעה ברכב [בשל המרחק] לבית הכנסת [והמסית נענש בדיני שמים, שאין מלמדים עליו סנגוריא].

ואכן, כאשר מזמינים לבית הכנסת אדם המתגורר במקום שאינו רחוק כל כך, והוא יכול להגיע לבית הכנסת גם ללא חילול שבת, או כאשר לא מזמינים לבוא לבית הכנסת בשבת אלא מודיעים "בסתם", שיש מנין לתפילות שבת בבית הכנסת ומחלקים פרסים למי שמגיע - אין בכך 'הסתה' למעשה עבירה.

- יא -

על דברי האגרות משה הקשה הרב אריאל בשו"ת אהלה של תורה (סימן כב) "ויש להעיר על ראיה זו מחטא עץ הדעת, שאמנם ראיה יפה היא וראויה לגאון שכמותו, אך אם לדין יש תשובה. וכבר עמדו רבים לפניו על קושייתו, שלכאורה לא היה שום איסור עבודה זרה ומדוע הוא נחשב למסית, וישבו אותה בדרכים אחרות. ועיין בפירוש המהרי"פ פערלא לספר המצות לרס"ג (ח"ג עונש כד-כה) שהביא בשם הר"מ מקוצי החזקוני והרע"ב שהנחש הקדמוני הסית את אדם וחוה גם לעבודה זרה, ואם כן אין ללמוד משם לעבירות אחרות".

ולכן לדעת הרב אריאל: "יתכן לומר שגם הגר"מ פינשטין לא התכוון לאיסור מסית כפשוטו, אלא רצה רק להדגיש את חומרת המעשה של המזמינים אנשים לבית הכנסת בשבת כשידוע לכל שהם עתידים לבוא לשם ברכב, וראה צורך להדגיש שאין בהזמנה זו שום תועלת, אלא אדרבא יש כאן גם 'לפני עור' וגם מעין 'הסתה', אך הוא לא התכוין לדין הסתה ממש".

ולפיכך מסקנתו: "במקום שהתועלת מן האירוח בשבת ניכרת לעין, כגון בנדון דידן, שכל כוונת המזמין היא לקרב את המוזמן ולהכניסו תחת כנפי היהדות, והדבר נעשה רק לאחר שבדק היטב ולא מצא דרך אחרת אלא להזמינו לביתו, והוא מצידו מציע לו בכנות לשבות עמו את כל השבת, ורק מצד המוזמן הוא מתעקש לבוא בעיצומו של יום השבת, ודאי שאין להגדיר זאת כמי שכוונתו חלילה להסיתו ולהדיחו".

אולם יתכן לומר, שגם אם נאמר שאיסור 'מסית' נאמר רק בהסתה לעבוד עבודה זרה, דברי האגרות משה שיש איסור 'מסית' בהזמנת מחלל שבת לתפילה בבית הכנסת בשבת, שרירים וקיימים.

ראשית, מכח דברי הגמרא במסכת חולין (ה, א) "מקבלין קרבנות מפושעי ישראל כדי שיחזרו בהן בתשובה, חוץ מן המומר ומנסך את היין ומחלל שבתות בפרהסיא". ופירש רש"י (ד"ה אלא) וז"ל: "מקבלין קרבנות מפושעי ישראל במומר לדבר אחד, חוץ מן המומר לנסך את היין ולחלל שבתות, דהני חמירי, אלמא מומר לעבודת כוכבים כמומר לכל התורה כולה דמי. האי תנא חמירא ליה שבת כעבודת כוכבים, דהעובד עבודת כוכבים כופר בהקב"ה, והמחלל שבת כופר במעשיו ומעיד שקר שלא שבת הקב"ה במעשה בראשית". ומבואר כי מחלל שבת בפרהסיא נחשב "מומר לכל התורה כולה", אשר דינו כעובד כוכבים.

שנית, על פי דברי רבי יעקב קמינצקי (אמת ליעקב, פרשת נח) בביאור דברי המדרש "כי מלאה הארץ חמס מפניהם, אמר ר' לוי חמס זה עבודת כוכבים, שנאמר כי מלאה הארץ חמס". והקשה רבי יעקב: "ותימה הוא מה ראיה מהפסוק שהכוונה לעבודת כוכבים". וביאר: "אלא אם הארץ 'מלאה' חמס כלומר שהחמס נעשה למשפט הארץ, אז הרי זה עבודה זרה. והיינו שאם הארץ כולה החליטה לבטל אחד מדיני התורה, וקיבלו עליהם להתנהג על פי דינים וחוקים חדשים, אם כן הרי אין הם עובדי ה' אלא עובדים למשהו זר". ומבואר בדבריו שאולי יש להתייחס לנסיעה בשבת כ"עבודה זרה", אם הדבר נעשה כחלק מהחלטה ומגמה לבטל אחד מדיני התורה.

ולפי זה, כאשר כתב האגרות משה את דבריו שיש איסור 'מסית' בהזמנת מחלל שבת לתפילה בבית הכנסת בשבת, בזמן שהנסיעה בשבת ברכב בארה"ב היא חלק ממגמתם והחלטתם של הרפורמים והקונסרבטיבים "לבטל אחד מדיני התורה" ולעקור את הדת, הרי זה בהחלט כהסתה ל"עבודה זרה".

הדברים מוטעמים על פי המובא בשם הגרי"ד סולובייצ'יק בספר דברי הרב (ליקוטי הנהגות עמ' רלג) שהנסיעה ברכב בשבת בארה"ב מהווה "סמל להריסת הדת" על ידי הרפורמים והקונסרבטיבים, ולכן יש להתייחס לכך בחומרא, אפילו בדבר שמותר על פי דין, כדבריו: "אמירה לנכרי מותר אפילו באיסור דאורייתא במקום מצוה דרבים, ואשר על פי יסוד זה נהגו במקצת קהילות בשאר ארצות להתיר לנסוע לבית הכנסת בשבת באוטובוס המונהג על ידי נכרי, מכל מקום במדינתנו אי אפשר להתיר דבר שכזה, דכל דבר אשר בעצמותו מותר הוא, אלא שנהפך לסמל להריסת הדת, או בכולה, או במקצתה, כנסיעה במכונית ובאוטובוס בשבת, אשר נהפך מדינתנו לסמל הרפורמים והקונסרבטיבים, שהתירו נסיעה לשם תפילה בבית הכנסת בשבת ויו"ט, פעולה זו הופכת להיות פעולה האסורה".

ומעתה מובנים לפי זה דברי האגרות משה שבהזמנת מחלל שבת לסעודת שבת יש 'הסתה' לעבודה זרה, כי שידול ועידוד לנסיעה בשבת בזמן שפעולה זו מהווה "סמל להריסת הדת" על ידי הרפורמים

והקונסרבטיבים, אכן נחשב כעידוד ושידול לעבוד עבודה זרה - "הרס הדת".

ואם כנים הדברים, יתכן שיש לחלק בין דברי האגרות משה שנאמרו בענין הזמנת מחלל שבת לתפילה בבית הכנסת, לנדון הזמנת מחלל שבת לסעודה בשבת. כאשר דן רבי משה בשאלה האם מותר להזמין אנשים להתפלל בבית הכנסת בשבת כאשר ידוע שיבואו ברכב, היה זה בשנת תשי"ג, כאשר ידם של הרפורמים והקונסרבטיבים בארה"ב היתה תקיפה, והיהדות האורטודוקסית היתה חלשה. ואולי בשל היות נדון זה משמעותי לכלל הציבור, להעמיד הדת על תילה, רצה רבי משה להעצים את האיסור בזה עד שהשווהו ל'מסית' לעבודה זרה. מה שאין כן בנדון של יחיד המזמין מחלל שבת לסעודה בשבת, אולי אין להחמיר בזה כל כך, וצ"ע.

היוצא מהדברים: לדעת האגרות משה, בהזמנת אדם המתגורר במקום רחוק לסעודת שבת יש איסור 'הסתה'.

אך יש שחלקו עליו, וכמו כן נתבאר כי יתכן ודבריו נאמרו רק בנדון הזמנה לבית הכנסת, שהיא ענין ציבורי שיש בו "סמל לעקירת הדת", ולכן יש בזה הסתה לדבר עבירה, ולא בנדון הזמנה פרטית של מחלל שבת לסעודת ליל שבת.

ע ע ע

פרק ג: חילול ה'

- יג -

בדברי הפוסקים מצאנו חשש נוסף הקיים בהזמנת מחלל שבת לסעודת השבת, משום חילול ה' הנגרם מכך שחילול השבת שנגרם כתוצאה מההזמנה לסעודה מתפרסם ברבים, כמתבאר בדברי שו"ת שבט הלוי (ח"ח יו"ד סימן רנו) שכתב: "ומה שעמד במה ששולחים הזמנות לפורקי עול תורה ומצות בשמחה שנעשית בשבת, ועי"ז באים ומכשילים אותם באיסור שבת. באמת קשה להעמיד דת על תלה בנושא זה, וגם אם נדון בזה בצד דאורייתא או דרבנן מכל מקום סרך חילול ה' ומסייע לדבר עבירה ודאי איכא, לכן אין ברירה אלא למנוע לשלוח, או לכל הפחות לכתוב שאסור לבא בשבת רק ברגל כהלכה, והלואי שישמעו לנו".

ובדברי התשובות והנהגות (ח"א סימן שנח) מבואר חשש נוסף לחילול ה' הנגרם מכך שמחללי השבת באים לסעודה ברכבם בשבת ומחנים אותו בסמוך לביתו של המזמין, כדבריו: "אמנם חילול ה' יש כאן שבאים לביתו במכונית בפרהסיא בעצם יום השבת".

ומשום כך הורה: "ולכן יש לראות שעל כל פנים לא יחנו את מכוניתם סמוך לביתו במקום שירגישו שבאו במיוחד אצלו, כי בעוון חילול ה' אחד שוגג ואחד מזיד, ואין תלוי במה שמכוון לטוב".

ע ע ע

פרק ד: חטא כדי שיזכה חברך

עד עתה נתבארו הצדדים האם יש איסור 'לפני עור' או 'מסייע לדבר עבירה' בהזמנת מחלל שבת לסעדות שבת, או לא. אך גם אם נאמר שיש לחשוש לאיסורים אלו מצד המזמין, עדיין יש לדון שמא מותר למזמין לעבור על "חטא" אחד, כדי "שיזכה חברך", וינצל אדם אחר מאיסורים רבים אחרים.

לשם כך נברר את שיטות הראשונים בסוגיית 'חטא כדי שיזכה חברך', כדלקמן.

בתחילת מסכת שבת (ד, א) בעי רב ביבי בר אביי "הדביק פת בתנור, התירו לו לרדותה קודם שיבוא לידי חיוב חטאת, או לא התירו". וכאשר דנו באיזה מקרה מדובר, ואמר רב שילא "לעולם בשוגג, ולמאן התירו לאחרים" [רש"י: אחֵר שראה ובא לפנינו לישאל לרדותה קודם שיבוא חברו לידי חיוב חטאת]. דחה זאת רב ששת בטענה "וכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חברך". ופירש רש"י: "וכי אומרים לו לאדם צא וחטא איסור קל כדי שלא יתחייב חברך עונש חמור". ומפורש איפוא, שאין לאדם לעבור על איסור, מכל סוג שהוא, כדי להציל את חברו מחטא.

מאידך, נאמר במסכת עירובין (לב, ב) בדין "חבר שאמר לעם הארץ [מלא לך כלכלה של תאנים מתאנתי] וחבר אחר שמעו", שלדעת רבי, החבר ששמע רשאי לאכול מהתאנים ואינו צריך לעשר "דוודאי עישורי מעשר ההוא חבר קמא עילויה" משום ש"ניחא ליה לחבר דלעביד הוא איסורא קלילא [רש"י: לתרום שלא מן המוקף - מדרבנן צריך להפריש תרומות ומעשרות "מן המוקף"] ולא ליעבד עם הארץ איסורא רבה". וכאן איפוא מפורש, שאדרבה, ראוי לאדם לעבור על איסור קל כדי להציל את חברו מאיסור חמור יותר.

התוספות במסכת שבת (שם ד"ה וכי אומרים) ובמסכת עירובין (שם ד"ה ולא ליעבד) הקשו את הסתירה הנ"ל בין הסוגיות, ומצאנו בדבריהם כמה דרכים ביישוב הסתירה, ומתוכם מסתעפים נפקא מינות רבות למעשה, אימתי אומרים לאדם "חטא כדי שיזכה חברך", ובכללם לנדון דידן.

[א] תלוי אם גורם לחברו לעבור איסור - במסכת שבת כתבו התוספות בתירוצם הראשון: "התם [במסכת עירובין] כדי שלא יאכל עם הארץ טבל על ידו דאמר ליה מלא לך כלכלה של תאנים מתאנתי, אבל הכא [במסכת שבת, בענין רדיית הפת] שלא נעשה האיסור על ידו אין אומרים לו חטא אפילו איסור קל שלא יבא חברו לידי איסור חמור". כלומר, בגמרא בעירובין החבר הוא הגורם לאיסור של אכילה ללא תרומות ומעשרות מהתורה [בגלל אמירתו לעם הארץ לאכול מהתאנים], ולכן מוטל עליו "לחטוא" באיסור קל [תרומה שלא מן המוקף] כדי להציל את חברו מאיסור חמור. מה שאין כן במסכת שבת, אין חיוב לחטוא

בחטא קל [רדיית הפת] כדי להציל את חברו מחיוב חטאת, משום שהוא לא גרם לחברו לעבור על האיסור.

[ב] כאשר עדיין לא נעשה האיסור - עוד תירצו שם התוספות: "ואומר ריב"א דאפילו למדביק עצמו אין לפשוט משם להתיר, דהתם עדיין לא נעשה האיסור, ומוטב שיעשה איסור קל ולא יעשה איסור חמור על ידו. אבל הכא המעשה של איסור כבר נעשה וממילא יגמור לא יעשה אפילו איסור קל בידים". ומבואר לפי תירוץ זה, כי כאשר עדיין לא נעשה האיסור - מוטב שיעשה חבר איסור קל ולא יעשה עם הארץ איסור חמור.

[ג] במצוה רבה או במצוה דרבים - עוד כתבו התוספות: "והא דתנן בהשולח (גיטין מא, ב) מי שחציו עבד וחציו בן חורין כופין את רבו ועושה אותו בן חורין, ואף על גב דבהאי פירקא (שם לח, ב) א"ר יהודה כל המשחרר עבדו עובר בעשה דלעולם בהם תעבודו [ואם כן כיצד חוטא האדון כדי שהעבד יזכה במצוה]. שאני פריה ורביה דמצוה רבה היא, כדמשני התם ברבי אליעזר שנכנס לבית המדרש ולא מצא שם עשרה ושחרר את עבדו להשלימו לעשרה, מצוה דרבים שאני". והיינו, שבמצוה רבה או במצוה דרבים - מותר לעבור על איסור קל כדי לאפשר לחברו לקיים "מצוה רבה" [כגון לשחרר חצי עבד וחצי בן חורין כדי שיוכל לקיים מצות פריה ורביה שהיא 'מצוה רבה'], או לצורך "מצוה דרבים" [לשחרר עבד כדי שיהיה מנין לתפילה בציבור ולאמירת דברים שבקדושה].

[ד] במקרה של פשיעה - בסיום דבריהם כתבו התוספות: "ועוד י"ל דדוקא היכא דפשע קאמר וכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חברך". כלומר, כאשר אדם פשע, אין אומרים לאדם אחֵר לחטוא כדי שיזכה חברו הפושע [ובתוספות בעירובין ביארו מדוע ברדיית הפת נחשב "פושע" למרות שהוא בעצם נקרא "שוגג", וז"ל: "לפי שפשע שהדביק סמוך לחשיכה, ואע"ג דהוי שוגג איבעי ליה לאסוקי אדעתיה"]. אולם כשאדם אינו פושע בחטאו [עם הארץ שבא לאכול לאחר שהחבר אמר לו שרשאי לאכול] צריך החבר לעשות איסור קל כדי שלא יעשה עם הארץ איסור חמור.

להלכה נחלקו הפוסקים, אימתי אומרים לאדם "חטא כדי שיזכה חברך", ואימתי אין אומרים.

כתב הבית יוסף (או"ח סימן שו סע' יד) "נשאל הרשב"א על אחד ששלחו לו בשבת שהוציאו בתו בחזקה מביתו על ידי ישראל משומד להוציאה מכלל ישראל, אם ישים לדרך פעמיו בשבת [ועובר בזה על איסור 'תחומין'] פן יפחידוה ותשתמד". ונקט הרשב"א כמו התירוץ הראשון של תוספות בשבת, שרק "כאשר אותו איסור בא לעם הארץ על ידי חבר", אומרים "חטא כדי שיזכה חברך", ולפי זה יוצא שאין לעבור על איסור 'תחומין' כדי להציל את בתו מהשמד. ומכל מקום סיים הרשב"א: "ועוד צריך תלמוד עד שיעמוד הדבר על בוריו".

אולם הבית יוסף נקט להלכה את התירוצים האחרים של התוספות - שבמצוה רבה או במצוה דרבים מותר לעבור על איסור קל כדי לאפשר לחברו לקיים "מצוה רבה", ושרק במקרה של פשיעה אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך. ולפי זה מסיק הבית יוסף: "לתירוצא דמצוה רבה, הדבר ברור שאין לך מצוה רבה מלהצילה שלא יפחידוה עד שתשתמד. ואם לתירוצא דמחלק בין פשע ללא פשע, הכא נמי לא פשעה והילכך לחלל עליה את השבת לפקח עליה שרי, ומצוה נמי איכא, ואפילו לחלל שבת בדברים האסורים מן התורה נראה דשפיר דמי".

וכן פסק למעשה מרן הבית יוסף בשלחן ערוך (או"ח שו סעי' יד) וז"ל: "מי ששלחו לו שהוציאו בתו מביתו בשבת להוציאה מכלל ישראל, מצוה לשום לדרך פעמיו להשתדל בהצלתה, ויוצא אפילו חוץ לשלש פרסאות, ואי לא בעי, בית דין גוזרין עליו".

- טז -

ויש לציין כי היתר זה לא נאמר רק במקום שבודאי יצליח להצילה משמד, אלא אפילו יש ספק אם יצליח להצילה מותר לחלל שבת, וכפי שכתב בשו"ע הרב (סי' שו סע' כט) "ואפילו אם הוא ספק אם יצילנה, מפני שענין זה הוא כפיקוח נפש שמחללים השבת אפילו בספק הצלה, שאין לך פיקוח נפש יותר מזה שלא תצא מכלל ישראל ותחלל שבתות כל ימיה, ומוטב לחלל עליה שבת אחת משתחלל היא שבתות הרבה. שמטעם זה גם כן מחללים שבת בשביל פיקוח נפש, שאמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה".

וכוונתו לדברי רבי שמעון בן מנסיא שלמד במסכת יומא (פה, ב) כי פיקוח נפש דוחה שבת, שנאמר "ושמרו בני ישראל את השבת [לעשות את השבת לדורותם] - אמרה תורה חלל עליו שבת אחת, כדי שישמור שבתות הרבה". ופירש רש"י: "ושמרו בני ישראל את השבת, כדי לעשות שבתות אחרות, יזהרו בשבת זו בקיום שמירת שבתות הרבה".

ונלמד מדבריו שלא רק פיקוח נפש גשמי דוחה שבת, אלא גם על פיקוח נפש רוחני מחללים את השבת.

ובדברי השל"ה (פרשת קדושים אות ס) הוסיף, כי היסוד לכך נמצא בציווי התורה (ויקרא יט, טז) "לא תעמוד על דם רעך", וז"ל: "טעם מצוה זו [שלא לעמוד על הדם] לפי שכל ישראל ערבים זה לזה. ואם נתחייבנו בהצלת הגוף כל שכן בהצלת הנפש, שאם יראנו עובר עבירה שמאבד עולמו יצילהו. ואמר 'לא תעמוד', שלא יתעכב, כיון שהוא רעך בתורה ובמצות".

וכן מבואר בדברי המנחת חינוך (מצוה רלט) בתוך דבריו בביאור מצות תוכחה: "ונראה לי דחיוב התוכחה היא דחוץ מעשה זו עוד מתחייב אלא תעשה דלא תעמוד על דם רעך, דלא גרע מטובע בנהר דעובר על לא תעמוד".

כמו כן מבואר בדברי הפוסקים, שהצלה מפני "פקוח נפש רוחני", נאמרה רק אם חברו עומד בפני סכנת

שמד, ולא כאשר הוא עלול להיכשל באיסור חד פעמי, כמפורש בדברי הרמ"א (סי' שכח סעי' י) "מי שרוצים לאנסו שיעבור עבירה גדולה, אין מחללין עליו השבת כדי להצילו", וביאר הט"ז (סי' שו ס"ק ה) "וצ"ל דשאני הכא [פסק השו"ע שם כי מותר לחלל שבת כדי להציל בת ישראל משמד] שרוצים להמירה ותישאר מומרת לעולם אחר כך, בזה הכריע כהתוספות דיש להצילה בחילול שבת, דזה עדיף מפיקוח נפש. משא"כ לקמן [דברי הרמ"א בסי' שכח] שיעשה פעם אחת באונס כיון דאונס רחמנא פטרי' ואחר כך אין חשש לא יחלל שבת בשביל הצלה זו, כנ"ל נכון".

ומעתה בנדון הזמנת מחלל שבת לסעודת שבת, ודאי נחשב הדבר כ"שמד", כי יש חשש שהוא יחלל הרבה שבתות, ולכן אין זה נחשב איסור "חד פעמי", וחלה חובה להצילו מדין "פיקוח נפש רוחני".

- יז -

אך עדיין לא נתברר בדברי השו"ע, מה הדין כאשר הבת פשעה בהליכתה לשמד [שאלה מצויה בזמנינו בבנות ישראל המתגוררות בכפרים ערבים], האם גם בזה מגדירים את המצב שהיא נמצאת בו כפיקוח נפש רוחני שמחוייבים להצילה, או שמכיון והכניסה עצמה לזה אין אנו מחויבים להצילה. והדבר תלוי בתירוצי התוספות הנ"ל: לפי התירוץ שבמצוה רבה או במצוה דרבים מותר לעבור על איסור קל כדי שחברו יקיים "מצוה רבה", הוא הדין בנדון דידן, ואפילו כשפשעה. אולם לפי התירוץ שבפשיעה, אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך, הוא הדין בנדון דידן, לא יהיה רשאי להצילה.

בשו"ת נחלת שבעה (סימן פג) דן בשאלה זו, במעשה שהיה ב"מי שנאבד לו בנו, ושמע שיצא חוץ לדת להמיר בדת ישמעאלית, והוא לא הגיד כי בורח הוא, אם מותר לחלל עליו השבת לרכוב אחריו אולי יוכל להחזירו". ופסק: "והנה מדברי הבית יוסף נשמע שלא התיר רק בנדון הנ"ל היכא שלא פשע, אבל היכא שפשע כגון בנדון דידן הוי אסור. ולי נראה דגם היכא שפשע כמו בנדון דידן נמי שרי לכתחילה, ואפילו לחלל שבת בדברים האסורים מן התורה". וסיים כי "מחללים עליו שבת כדי שיוכל לקיים מצות הרבה בכל ימות השנה, וגם שלא יחלל שבתות הרבה, ואף אם הוא ספק אם יכולים להצילו. ועוד אף אם פשע, האי פשיעה דומה לאונס הוא על ידי הסתה, ואחר השעה הרעה יתחרט. ואם כן למה לא יצילוהו מן דת ישמעאלית, בודאי האי חילול שבת איסורא זוטא הוי".

אולם בשו"ת שבות יעקב (ח"א סימן טז) כאשר יצא חוצץ כנגד הוראת חכם שהתיר לצאת מחוץ לתחום שבת כדי להוכיח אדם שרצה למסור את חברו לשלטון, כתב: "ואולי דעת המורה שהורה כך לפי שראה כן בתשובת נחלת שבעה (סימן פג) שמדד במידה גדושה להכריע נגד דעת הרשב"א והתוספות והשו"ע בלי ראיה מספקת, רק מסברת הכרס, מטעם מוטב שיחלל שבת אחת ואל יחלל שבתות הרבה כמו גבי חולה. כל מה שכתב בזה ממילא מופרכים". ומבואר בדבריו הנחרצים, שאין אומרים לאדם "חטא כדי שיזכה חברך" אם חברו יצא לשמד בפשיעה, וכפי שסיים: "לכן נראה לי שהמורה שהורה להקל עליו יקרא כמו שקרא ר"ת, שהמורה יורה כבן סורר ומורה ועלינו רוח הבורא יערה".

ואמנם המשנה ברורה (סי' רנד ס"ק מ) הביא את דברי המג"א ש"אין אומרים לו לאדם עשה חטא קל כדי שלא יבוא חברך לידי איסור חמור, כיון שחברו פשע במה שהדביק", וכתירוץ התוספות שדין "חטא כדי שיזכה חברך" תלוי בפשיעה. ולפי זה יש לפסוק שכאשר הבת פשעה בלכתה לשמד, אין לאביה לעבור אפילו על איסור דרבנן להצילה.

ואכן למעשה הכריע המשנה ברורה (סי' שו ס"ק נו) וז"ל: "קיימא לן אם אינו פושע חייב לעשות איסורא זוטא כדי שלא יעשה חברו איסורא רבא, אבל אם פשעה אין לו לאביה לחלל שבת עבורה, דאין אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חברך, ודווקא באיסור דאורייתא, אבל באיסור דרבנן דעת האליה רבה דיש להקל לעבור כדי להצילה". ובשער הציון (ס"ק מו) נימק את הכרעתו: "אף דמהמג"א סימן רנ"ד משמע דאפילו איסור דרבנן אין לעבור עבירה כשפשעה בעצמה, מסתברא דבאיסור דרבנן יש לסמוך אחד תירוצא בתוספות שם דלמצוה רבה יש להקל אפילו כשפשעה מתחילה, והכא אין מצוה רבה גדולה מזו, אולי תחזור בה, וכן הסכים האליה רבה והביאו גם הפמ"ג".

על פי שיטות הראשונים ודברי הפוסקים בסוגיית "חטא כדי שיזכה חברך", נבוא לדון בשאלה, האם מותר להזמין מחלל שבת לסעודת שבת ו"לחטוא" באיסור אחד של 'לפני עור' או 'מסייע לדבר עבירה' ["חטא" - באיסור קל], במה שמכשיל את המוזמן בנסיעה לסעודת השבת שהוא מוזמן אליה, כדי "שיזכה חברו" בעתיד וינצל מכמה וכמה איסורי תורה, בזכות מה שיתקרב לשמירת התורה והמצוות אם יבוא לסעודת השבת.

לפי התירוץ הראשון, שרק כאשר הוא הגורם לחברו לחטוא מוטל עליו "לחטוא" באיסור קל כדי להציל את חברו מאיסור חמור, ברור שבנדון דידן, שהמזמין ודאי גורם לאחרים להיכשל בחילול שבת ובשאר איסורים, אין כל היתר להזמינו ולגרום לו לחלל שבת.

וכן לפי התירוץ הרביעי, שבמקום של פשיעה אין אומרים לאדם אחֵר לחטוא כדי שיזכה חברו הפושע, אין להתיר הזמנה שיש בה איסור 'לפני עור' או 'מסייע לדבר עבירה', אם המוזמן פושע הרגיל לחלל שבתות, ובזה אין כל היתר לאדם לחטוא כדי להציל את חברו הפושע מאיסור.

אולם לפי התירוץ השני, שכאשר עדיין לא נעשה האיסור - מוטב שיעשה חבר איסור קל ולא יעשה עם הארץ איסור חמור, אם כן אפשר להתיר את ההזמנה לסעודת שבת, מכיון שעדיין לא נעשו האיסורים של אותו מחלל שבת, שהרי בשעה שהזמינו [לפני שבת] לא עבר עדיין על כל איסור.

כמו כן לפי התירוץ השלישי, שבמצוה רבה [כמצות פרו ורבו] או במצוה דרבים [תפילה בציבור] - מותר לעבור על איסור קל כדי לאפשר לחברו לקיים "מצוה רבה" או לצורך "מצוה דרבים", יתכן שיש להתיר את ההזמנה, שהרי כאן החשש הוא שאם לא יתקרב לתורה ומצוות, יכשל בעתיד באיסורים רבים וזו

בהחלט "מצוה רבה" שאומרים לאדם "חטא כדי שיזכה חברך".

- יט -

ולהלכה, לדעת הנחלת שבעה שהתיר לחלל שבת כדי להציל משמד רוחני, אפילו אם ההשתמדות היתה בפשיעה, ואפילו בספק אם חילול השבת יצילו משמד, כי אומרים לאדם לחלל שבת אחת כדי שחברו יקיים הרבה מצות בכל ימות השנה ויוכל לשמור הרבה שבתות. הוא הדין בנדון דידן, גם אם המוזמן לסעודת השבת מחלל את השבת בפשיעה, יהיה מותר להזמין מחלל שבת לסעודת שבת ולעבור על איסור 'לפני עור' דאורייתא, אפילו אם אין וודאות שהדבר יביא לקירובו לחיק המסורת היהודית ולשמירת השבת.

אולם לדעת השבות יעקב שאין אומרים לאדם "חטא כדי שיזכה חברך" אם חברו יצא לשמד בפשיעה, גם בנידון דידן, אין להתיר הזמנה שיש בה איסור 'לפני עור' או 'מסייע לדבר עבירה', אם המוזמן מחלל שבתות בפשיעה.

ולפי הכרעת המשנה ברורה המובא לעיל [אות טז], שרק באיסור דרבנן יש לסמוך על תירוץ התוספות שלמצוה רבה יש להקל לחטוא עבור פושעים, אבל איסור דאורייתא לא הותר לעבור כדי להציל פושעים מלחטוא אפילו במצוה דרבים - נמצא שלדעת האגרות משה והמשנה הלכות [לעיל אות א] שבהזמנת מחלל שבת לסעודת שבת יש איסור תורה של 'לפני עור', אסור להזמינו, כי בהזמנתו עובר על איסור תורה, ובזה לא אמרינן "חטא כדי שיזכה חברך הפושע". אולם לדעת הפוסקים שאין איסור 'לפני עור' מהתורה אבל יש איסור 'מסייע לדבר עבירה" מדרבנן, יש לסמוך על תירוץ התוספות שלמצוה רבה יש להקל לחטוא באיסור דרבנן גם עבור פושעים.

- כ -

ידידי ר' דוד ליכטנשטיין, כתב לי סברא מחודשת, שאפילו לדעת השבות יעקב שאסר כל חילול שבת כדי להציל חברו משמד, והמשנה ברורה שאסר חילול שבת מדאורייתא כדי להציל חברו משמד, כאשר השתמד בפשיעה, יש לומר שמותר להזמין מחלל שבת לסעודת שבת ולעבור על איסור 'לפני עור' או 'מסייע לדבר עבירה', כדי להחזירו בתשובה, ונימוקו עמו: "כל פלוגתת הרשב"א והתוספות הוא רק לענין אם אומרים לאדם חטא בשביל חברו, כגון הך שמוציאים את בתו להשתמד. אבל זה פשוט שהבת גופא יכולה לחלל השבת כדי להציל עצמה. ואף הרשב"א שחולק על עיקר דין הנ"ל יודה בזה. וגם נראה שגם היכא שפשעה, מותרת בעצמה לחלל שבת כדי להציל עתה את עצמה משמד, וכדמשמע בסוגיא דפ"ק דשבת (ד, א) דרק אין אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חברך, אבל להאדם עצמו מותר לעשות איסור זוטא, כדי להציל עצמו מאיסור רבה".

ואמנם ידידי הרב יוסף זלושינסקי הראה לי את הדברים מפורשים בספרו של ה"גדול ממינסק" (אור גדול

סימן א) "אף דלכאורה נראה לחלק דאף אם אין מחללין שבת עבורו היכא דבעצמו הביא הסכנה עליו, היינו דוקא שאַחֵר יחלל עבורו, אבל הוא בעצמו אף בכהאי גוונא שרי לחלל, והוי ממש דומיא למה שכתבו הראשונים לענין חטא כדי שיזכה חברך, דהיכא דפשע לא אמרינן חטא כדי שיזכה חבירך, אבל הוא בעצמו רשאי לחטוא כדי שיזכה, והכי נמי לענין חילול שבת בפיקוח נפש היכא דפשע בעצמו".

ולענ"ד נראה להביא לכך ראיה ברורה מעצם ההלכה שבשעת הצורך יש למעט בעשיית איסורים, כמפורש בדברי הגמרא במסכת יומא (פג, א) "תנו רבנן: מי שאחזו בולמוס [עי' ברש"י שהוא חולי שיש בו סכנה] מאכילים אותו הקל הקל". ופירש"י: "אם אין לנו דברים מותרים כדי צורכו, ויש לפנינו מיני איסורים, מאכילים אותו הקל הקל שבהם". ובדברי הרא"ש והר"ן (שם) הובאה השאלה שנשאל הראב"ד: "אם היה חולה שיש בו סכנה וצריך לשחוט לו תרנגולת, למה לא נאמר לגוי שינחור לו, ונאכילנו הנבילה שאין בה אלא איסור לאו, ולא נשחוט ונדחה שבת שיש בה איסור סקילה". כלומר, האם עדיף שחולה שיש בו סכנה הנצרך לאכול בשר בשבת, יאכל נבלה [איסור לאו], או שיחללו שבת [איסור סקילה] לשחוט עבורו. ותירץ הר"ן כי באיסור נבילה עובר בלאו על כל כזית וכזית, ולכן עדיף לעבור על האיסור ה"קל" יותר, דהיינו על חילול שבת שעובר רק פעם אחת בשעת השחיטה. וזהו המקור למה שמצינו בהלכה, שבשעת הצורך יש לעשות מלאכה דאורייתא בשינוי, כדי למעט באיסור. וממילא, אין כל ספק בכך, שיהיה מותר לאדם עצמו לעבור על איסור קל כדי להציל עצמו מאיסורים חמורים יותר.

ועל פי הנחה זו, כתב ר' דוד: "ונראה לחדש דבכהאי גוונא שפשעה הבת ורוצה להציל עצמה, שאף שאַחֵר אינו יכול לחלל שבת בעבורה משום דבכהאי גוונא לא אמרינן שיחטא בשביל שיזכה חברו, אבל לענין איסורא ד'לפני עור' ו'מסייע לדבר עבירה', הרי ליכא נדנוד עבירה כלל, כיון שלהבת בכהאי גוונא מותרת, לא מקרי מכשול ודבר עבירה".

ומבואר בדבריו המחודשים, שגם האוסרים חילול שבת להצלת פושע משמד רוחני, יסכימו להתיר הזמנת מחלל שבת לסעודת שבת, מכיון שאין להחשיב את ההזמנה כהכשלה באיסור חילול שבת או כסיוע לדבר עבירת חילול שבת, היות ולאדם עצמו מותר לעבור על איסור קל כדי להציל עצמו מאיסורים חמורים יותר, ולכן יהיה מותר למוזמן לנסוע בשבת לסעודה, כי בנסיעה זו שמטרתה להתקרב לשמירת התורה והשבת, הגם שעובר על איסור, הוא מציל עצמו מאיסורים אחרים.

היוצא מהדברים: גם אם נאמר שיש לחשוש לאיסורים אלו מצד המזמין, עדיין יש לדון שמא מותר למזמין לעבור על "חטא" אחד, כדי "שיזכה חברך", וינצל אדם אחר מאיסורים רבים אחרים. ונתבאר כי הדבר שנוי במחלוקת הפוסקים הנ"ל, האם מותר לחלל שבת כדי להציל משמד רוחני, כאשר ההשתמדות היתה בפשיעה.

וכן נתבאר כי יתכן שגם לדעת האוסרים חילול שבת להצלת פושע משמד רוחני, מותר להזמין מחלל שבת

לסעודת שבת, מכיון שאין להחשיב את ההזמנה כהכשלה באיסור חילול שבת או כסיוע לדבר עבירת חילול שבת, שהרי לאדם עצמו מותר לנסוע בשבת לסעודה, כי בנסיעה זו הוא מציל עצמו מאיסורים אחרים.

ע ע ע

פרק ה: הכרעת הפוסקים בנדון דידן

בספר חישוקי חמד על מסכת פסחים (כב, א) דן רבי יצחק זילברשטיין, רבה של רמת אלחנן בבני ברק, בשאלה "האם מותר ללכת לביתו של יהודי בליל שבת על מנת לקרבו לתורה ומצוות, אם ידוע לנו שבזמן שיבואו לביתו של אותו יהודי הוא יחלל את השבת, כגון שידליק את האור לראות מי בדלת, ויכבה את מכשיר הטלויזיה שבביתו וכדומה". וכתב: "והצעתי את דברי לפני מורי וחמי מרן הגרי"ש אלישיב, ולא קיבלם, ואמר מעבירה לא תצמח מצוה. ולכן אם ברור שעל ידי הביקור של ראובן ידליק שמעון חשמל, אע"פ שבין כך מחלל שבת, בכל זאת אסור לראובן לגרום את חילול השבת הזה כי זה עבירה חדשה".

והוסיף הרב זילברשטיין: "כמו כן אמר לי מורי וחמי [הגרי"ש אלישיב] שאסור להזמין אורח לבקר בשולחן שבת או בליל הסדר כשיודע שעל ידי זה יסע ויחלל שבת". וכן הביא בספר עלינו לשבח (פרשת כי תבוא עמ' קסא) "ומרן הגרי"ש אלישיב השיב בשלילה מוחלטת ופסק את פסוקו לאמור, אי אפשר להביא לידי קיום התורה על ידי חורבן התורה, אין דבר כזה".

ובספר דברי הרב (ליקוטי הנהגות עמ' קע) כתב, כי הגרי"ד סולובייצ'יק נשאל האם מותר להזמין מחלל שבת לסעודת שבת "והשיב תיכף ומיד והגיב איזה שאלה יש בזה, דבר זה אסור הוא, ואין בזה על מה לדבר".

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ח יו"ד סימן רנו) כתב: "ומה שעמד במה ששולחים הזמנות לפורקי עול תורה ומצות בשמחה שנעשית בשבת, ועל ידי זה באים ומכשילים אותם באיסור שבת. באמת קשה להעמיד דת על תלה בנושא זה, וגם אם נדון בזה בצד דאורייתא או דרבנן, מכל מקום סרך חילול ה' ומסייע לדבר עבירה ודאי איכא, לכן אין ברירה אלא למנוע לשלוח, או לכל הפחות לכתוב שאסור לבא בשבת רק ברגל כהלכה, והלואי שישמעו לנו".

ובמקום נוסף נשאל בשבט הלוי (ח"ח או"ח סימן קסה) "מה הדין בהזמנה לשבת כשידוע שינהג ברכב". והשיב: "אסור להזמינו לשבת אם ידוע שינהג ברכב, ויש לפעמים לפני עור דאורייתא ולפעמים דרבנן". ואף שהדברים נאמרו לענין הזמנת מחללי שבת לתפילה בשבת, לא נראה מדבריו שהבדיל בין נדון זה לנדון הזמנת מחלל שבת לסעודה בשבת, ובשניהם "יש לפעמים לפני עור דאורייתא ולפעמים דרבנן".

- כב -

הזמנת מחלל שבת הגר בקירבת מקום לסעודת שבת

בספר אשרי האיש (פסקי הגרי"ש אלישיב, עמ' תכא) מובא: "אם החילול שבת לא שייך להזמנה, כגון שהאורח גר קרוב ואינו צריך להגיע עם רכב, וכן ההוצאה והטלטול אינם שייכים להזמנה, מותר להזמינו, ואם יש בזה קירוב אזי יש ענין חשוב בזה". כלומר, אם יש אפשרות סבירה שההזמנה לסעודת השבת לא תהיה כרוכה בחילול שבת, וכגון כשהמוזמן גר בקירבת מקום ויכול לבוא לסעודה ברגליו, אין כל איסור להזמינו.

יחד עם זאת חשוב לציין כי לא המרחק קובע, אלא הסבירות לכך שההזמנה תגרום לחילול שבת, וכפי שנשמע מדברי האגרות משה המובאים לעיל [אות א] "ואיסור לפני עור יש אף באינם רחוקים כל כך, כשידוע שיתעצלו לילך ברגלים ויסעו במאשינעס".

- כג -

הזמנה לסעודת שבת בבקשה שהאורח לא יחלל שבת

[הוראת הגרש"ז אויערבך]

אכן מצאנו בדברי הפוסקים "פתרון" להזמנת מחלל שבת לסעודת שבת, ללא חשש איסור 'לפני עור' ו'מסייע לדבר עבירה', וזאת אם יציעו למוזמן להישאר ללון בבית המארח או במקום קרוב, שלא יצטרך לשוב לביתו ברכב ולחלל שבת. ואז, אפילו אם יחליט המוזמן לחזור לביתו בשבת, המזמין אינו עובר כל איסור. וכפי שמובא בשם רבי יעקב קמינצקי (אמת ליעקב חו"מ סי' תכג הערה 27) "שלצורך קירוב רחוקים מותר להזמין ישראל מחלל שבת לביתו לסעודת שבת, כל זמן שמזמינו בפירוש להישאר לכל השבת ומכין לו מיטה ושאר צרכיו, ואז אע"פ שיודע שהלה יעזוב את ביתו לאחר הסעודה ויסע הביתה, מותר להזמינו".

וכן נקט הגרש"ז אויערבך בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סימן ד) "מותר להזמין גם מי שגר רחוק ממקום התפלה, ולהציע לו מקום לינה קרוב למקום באופן שלא יצטרך כלל לחלל שבת, ואף אם לא יקבל את ההצעה אין חייבים להגיד לו שימנע משום כך לבוא, וגם אין צריכים להזהיר אותו שלא יסע ברכב".

בענין זה, כתב לי רבי משה בנימין גאלדבערג, ר"מ בישיבת תורת אמת בלוס אנג'לס, את ששמע בעצמו מהגרש"ז בנדון דידן:

עש"ק פ' ואתחנן, שבת נחמו, תשע"א.

לידידי המוכתר במעלות טובות וכו' הרה"ג צבי רייזמן שליט"א

אחדשה"ט

רציתי למלאות בקשתך להשיב בענין הזמנת יהודי שיבוא לסעודת שבת כשיודע שיסע בשבת עם חילול שבת רח"ל. השאלה הוא מפורסם מרבות השנים, ובדידי הוה עובדא והזדמנות להזמין יהודי אחד במצב זה. ושאלתי [בערך עשרים שנה לשעבר] את פי קדשו של הרה"ג מרן של כל בני הגולה הרב שלמה זלמן אוירבאך זצ"ל. והשיב לי ש'מותר' אבל רק בתנאי שההזמנה הוא בעד סעודת ליל שישי, ליל שב"ק, כשיש היכולת לבוא בערב קודם חשיכה בלא חשש חילול שבת, ובתנאי שנכלל בהזמנה שהאורח ישאר לכל השבת ולא יסע לביתו לאחר הסעודה. ואם לאחר כל הבקשות להישאר הוא בוחר לנסוע מה נעשה.

אבל אמר לי הגאון הנ"ל שהיתר זה הוא רק לב' פעמים, אבל אם אחר ב' פעמים הוא נוסע בחילול שבת, שוב אין היתר לזמן אותו עוד.

הכותב למען קידוש שם שמים, ודרישת שלום עוד פעם להרב ומשפחתו שיחיו.

בהוקרה רבה

משה בנימין גאלדבערג

ונתווסף בדבריו, שכל ההיתר להציע למוזמן להישאר כל השבת, הוא רק אם יש סיכוי כלשהו, אפילו נמוך, שבאמת ישאר בבית המזמין ולא יסע ויחלל שבת, אבל אם ידוע בוודאות שלא ישאר, וכגון שפעמים אחרות סירב להצעה זו, אין כל היתר להזמינו לסעודה בשבת.

עוד זאת למדנו מהוראת הגרש"ז, שההיתר להזמין לסעודת שבת בבקשה שהמוזמן ישאר לסעוד בשבת, היינו סעודת ליל שבת, שקיים סיכוי שאם יוזמן אליה, יבוא לפני השבת וישאר בבית המזמין עד צאת השבת. מה שאין כן אם ההזמנה היא לסעודת שבת ביום, וכמו שגם מובא בשו"ת באהלה של תורה (ח"ה סימן כב) "אך באשר לאורח המוזמן לבוא ביום השבת, וברור לנו שהוא יבוא ברכב ויחלל את השבת, יש בהזמנה זו משום לפני עור מן התורה ואין עצה ואין תבונה נגד ה'. שהרי המזמין הוא הגורם הישיר והבלעדי לחילול שבת של האורח, והרי זה כמושיט כוס יין לנזיר בתרי עברי נהרא. שכן בהזמנה זו יש תרתי לגריעותא, גם מצד כוונת המזמין שגורם לחברו לנסוע בשבת בהזמנה זו עצמה, וגם מצד שעת העבירה שהיא נעשית בה בעת שהוא מקיים את מצות המזמין".

אולם דברי ידידי הרב גאלדבערג נפלאו ממני, שכן בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סימן ד אות י) כתב הגרש"ז הוראות לרב מיכאל שון, חבר הנהלת ישיבת אור שמח בירושלים "בקשר לניהול מנין תפילה עבור רחוקים שרוצים לקרב אותם לתורה ומצוות על ידי השתתפותם בסדרי תפלה ובהסתמך על הספר החשוב

מלמד להועיל סי' כ"ט שהביא מהרבה גדולי עולם להקל בזה במחללי שבת שבזמננו שהם כעין תינוקות שנשבו ובפרט כשזה נעשה למטרה קדושה של קירוב רחוקים לתורה ויראת שמים". וכתב לו הגרש"ז:

"מותר להזמין גם מי שגר רחוק ממקום התפילה ולהציע לו מקום לינה קרוב למקום, באופן שלא יצטרך כלל לחלל שבת. ואף אם לא יקבל את ההצעה, אין חייבים להגיד לו שימנע משום כך לבוא, וגם אין צריכים להזהיר אותו שאסור להגיע ברכב". והוסיף: "מגרש חניה של בית הכנסת אשר בו מקיימים את התפילה חייב להיות סגור במשך כל השבת ויו"ט".

ובדבריו אלו [שנכתבו בשנת תשמ"ח] כתב הגרש"ז במפורש שאין כל איסור להזמין מחלל שבת לסעודה גם אם ידוע בוודאות שלא ישאר [וכגון שפעמים אחרות סירב להצעה זו]. וגם לא הוזכר בדבריו כל תנאי, שההיתר להזמין לסעודת שבת הוא רק לסעודת ליל שבת, שקיים סיכוי שאם יוזמן אליה יבוא לפני השבת וישאר בבית המזמין עד צאת השבת, ולא לסעודת שבת בבוקר.

[במאמר המוסגר, ברצוני לציין דבר פלא. בביתי נמצא כרך שו"ת מנחת שלמה חלק ב', בהוצאת "אוצרות שלמה", ירושלים תשנ"ט, ושם מצאתי את התשובה הנ"ל של הגרש"ז, בסימן ד' אות י'. אולם כשהזדמנה לידי המהדורה החדשה של שו"ת מנחת שלמה חלק ב', בהוצאת "אוצרות שלמה", ירושלים תש"ס, משום מה לא מצאתי בה את התשובה הנ"ל. וזאת מלבד השינויים הנוספים שיש בין שתי המהדורות, הן בסדר הסימנים, והן בכמה תשובות נוספות שהושמטו, ואינני יודע מדוע].

הוראת האדמו"ר מליובאוויטש

בנדון דידן מן הראוי להוסיף את התייחסותו של האדמו"ר מליובאוויטש לנידון דידן, בהיות הדבר נוגע מאד למעשה לשלוחי חב"ד בכל העולם המזמינים כל סוגי אנשים וחלקם ידוע בוודאות שיבואו עם מכונית בשבת.

בשנת תשי"ז הוזמנו יהודי העיר מעלבורן ל"הקפות" בישיבת חב"ד. כמה מהם הגיעו עם מכוניות בעיצומו של החג והחנו את הרכבים ליד הישיבה, והדבר היה בולט מאוד.

המקרה עורר רעש גדול בקרב הקהילה בעיר, ואחד מהם פנה לאדמו"ר בשאלה, ותשובתו היתה (אגרות קודש חלק יד עמ' צה): "איך לתקן את מה שקרה בשמחת תורה, אשר בין הבאים להשתתף בהקפות דישיבת אהלי יוסף יצחק היו אחדים שבאו במכונות כו'. התיקון בזה פשוט, ולפלא שגם בשנה זו לא עשו זה, והוא שאיזה ימים לפני מועד כהנ"ל ידפיסו מודעה בעיתונים (ומה טוב ביחד עם ההודעה ע"ד זמני ההקפות וכיו"ב), אשר בודאי פשוט וידוע איסור נסיעה במכונה בשבת ויו"ט, והסתירה שמיניה וביה להשתתף בענין תורני היפך התורה".

כמענה לשאלה נוספת המופיעה שם [כנראה בהמשך להנ"ל] בנדון נתינת עליה לתורה עבור אנשים כאלה, כתב הרבי: "החלטה בזה תלויה בכמה וכמה פרטים, הן בהנוגע לאופן הנהגתו של זה הרוצה לעלות לתורה והן בהנוגע להנמצאים בבית הכנסת והרושם עליהם, שככל העניינים הנעשים בפרהסיא גם זה צריך להביאו בחשבון... אלא שמובן ע"פ מאמר רז"ל לעולם תהא ימין מקרבת ושמאל וכו', שבאופן כזה צריך להתנהג גם בשאלה האמורה, ובפרט כשיש ספק אם צריך בכלל לדחות אפילו בשמאל, והרי כבר נאמר, דרכי' דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום".

ונראה מדבריו כי לכתחילה צריך להודיע על האיסור שיש בהגעה לבית הכנסת תוך כדי חילול שבת, אלא שלמעשה יש לנהוג בדרך ש"תהא ימין מקרבת" ו"בדרכי נועם".

וכך נוהגים שלוחי חב"ד בכל מקומות מושבותיהם בד' קצווי תבל, כהוראת רבם.

ע

לאחר סיום לימוד השיעור בביתי, ביקשתי לשמוע מכבוד ידידי רבי זלמן נחמיה גולדברג, חבר בית הדין הגדול את דעתו להלכה ולמעשה בנדון דידן, וכתבתי את המכתב הבא:

ט"ז מנחם אב תשע"א

כבוד ידידי הגאון הגדול רבי זלמן נחמיה גולדברג שליט"א

השלום והברכה

הנני לפנות אל כת"ר בשאלה דלהלן:

לעיתים מתארחים אצלי לסעודת שבת ידידים שאינם שומרי תורה ומצוות.

חושבני שהזדמנות זו לחוות סעודת שבת באווירה יהודית – תורנית, יכולה להוסיף רבות לכל אדם אף שאינו שומר תורה ומצוות.

ברם, אני מודע לכך שלעיתים הזמנה זו עלולה להיות כרוכה בחילול השבת בכדי להגיע לסעודה, או לחזור לביתם לאחר הסעודה [בדרך כלל הם אינם מעונינים להשאר לכל השבת].

אבקש לדעת, האם משום כך יש להמנע ולא להזמין לשבת כלל, או שמא מאחר ואנו מקוים שיהיה בכך תועלת לעתיד, שעל ידי כן יתכן ויתקרב לשמירת מצוות, כפי שאכן קורה פעמים רבות, מותר להזמינם גם כיום אף שאפשר ועל ידי זה יחללו את השבת.

אשמח לקבל את חוות דעתו.

צבי רייזמן

ע

תשובת הגרז"נ לא איחרה מלבוא:

כבוד ידידי הרה"ג המפורסם בתורתו ובמעשי חסד

ר' צבי ריזמן שליט"א

שאלת כת"ר היא שאלה חמורה וכדאי לברר אצל עוד רבנים הלכה למעשה.

רק אכתוב עצה טובה, שאם מזמין לאחד לבוא לשבת שיגיד לו שזמן האוכל מוקדם עוד לפני השקיעה בשבת, וממילא יצטרך לבוא לפני שחל שבת. או שבאמת יקדים הסעודה כמו שרגילים בהרבה בתי כנסת. ולגבי חזרה יבקש מהם שישנו אצלו אף שיש ספק אם יקבלו ממנו, מ"מ בספק לפני עור נחלקו במשנה בשביעית שדעת בית הלל שמשום דרכי שלום מותר מספק, ולכן מותר למכור פרה חורשת בשביעית שיכול למוכרה.

ושמעתי פעם שאם על ידי כך ימנע הרבה חילול שבת בבית אם בזה שיזמין על שולחנו ימעיט סך הכל מחילולי שבת יש להתיר לפני עיוור, וכמו שכתב רעק"א שמותר לאשה לגלח זקן האיש אף שמכשילתו בלפני עיור שעובר שאסור להתגלח, שמ"מ מותר, שאם היא לא תגלחנו יגלח עצמו ויעבור שתי איסורים מגלח ומתגלח. וכן מצינו בתפארת שמואל על הרא"ש פרק איזהו נשך שכתב כעין זה עיי"ש. וצ"ע למעשה אם יכול לעמוד אם יתמעט חילול שבת. ונראה שאם חוזר במונית של גוי שרק אסור מדרבנן ומצילו מאיסור תורה.

ונראה עוד לגבי לתת לאכול לאחר שאינו מברך נראה שבעל הבית יברך ואורח ישמע, יוצא ידי ברכה שבדרבנן מצוות צריכות כונה. וכן באופן שאם לא יתן לו לאכול בודאי יאכל משלו, ואין כאן תרי עברי דנהרא, וכל שכן שמצילו מאיסור טריפה.

כל זה כתבתי לכת"ר ויכריע בעצמו בענינים אלו.

ואסיים בברכה שהקב"ה יעזרהו בפעלו הטוב וזכות הרבים.

ידידו, זלמן נחמיה גולדברג

סיכום:

הגרז"נ סיים את מכתבו אלי בדברים "ויכריע בעצמו בעניינים אלו", אך כמובן, איני מתיימר להכריע הלכה ולמעשה במקום שהלכו בו גדולי הפוסקים, אשר דבריהם הובאו לעיל, ולכן הנני שב ומסכם את תמצית הדברים שנתבארו לעיל:

לדעת האגרות משה, המשנה הלכות הגרי"ד סולובייצ'יק והגרי"ש אלישיב, אין להזמין מחלל שבת לסעודת שבת, משום שמכשילו בנסיעה בשבת, ועל כן המזמין עובר על איסור תורה 'לפני עור'.

אם יש אפשרות סבירה שההזמנה לסעודת השבת לא תהיה כרוכה בחילול שבת, וכגון כשהמוזמן גר בקירבת מקום ויכול לבוא לסעודה ברגליו, אין כל איסור להזמינו. יחד עם זאת חשוב לציין כי לא המרחק קובע, אלא הסבירות לכך שההזמנה תגרום לחילול שבת, כדברי האגרות משה ש"איסור לפני עור יש אף באינם רחוקים כל כך, כשידוע שיתעצלו לילך ברגלים ויסעו במאשינעס"".

רבי יעקב קמינצקי והגרש"ז אויערבך נקטו, שאין איסור להזמין מחלל שבת לסעודת שבת אם יציעו למוזמן להישאר ללון בבית המארח או במקום קרוב, שלא יצטרך לשוב לביתו ברכב ולחלל שבת. ובדברי הגרש"ז מפורש שאין כל איסור להזמין מחלל שבת לסעודה גם אם ידוע בוודאות שלא ישאר [וכגון שפעמים אחרות סירב להצעה זו]. וגם לא הוזכר בדבריו כל תנאי, שההיתר להזמין לסעודת שבת הוא רק לסעודת ליל שבת, שקיים סיכוי שאם יוזמן אליה יבוא לפני השבת וישאר בבית המזמין עד צאת השבת, ולא לסעודת שבת בבוקר.

אך נתבאר כי יתכן שגם לדעת האוסרים חילול שבת להצלת פושע משמד רוחני, מותר להזמין מחלל שבת לסעודת שבת, מכיון שאין להחשיב את ההזמנה כהכשלה באיסור חילול שבת או כסיוע לדבר עבירת חילול שבת, היות ולאדם עצמו מותר לעבור על איסור קל כדי להציל עצמו מאיסורים חמורים יותר, ולכן יהיה מותר למוזמן לנסוע בשבת לסעודה, כי בנסיעה זו שמטרתה להתקרב לשמירת התורה והשבת, הגם שעובר על איסור, הוא מציל עצמו מאיסורים אחרים.

ע ע ע

לאחר סיום כתיבת השיעור, כתבתי לידידי רבי אשר וייס, אב"ד וראש כולל דרכי הוראה, בירושלים, את המכתב הבא:

בס"ד יום א' לפרשת וישלח תשע"ב

כבוד ידידי עוז הגאון רבי אשר וייס שליט"א

השוכן בירושלים עיה"ק ואשר מצודתו פרוסה על כל רחבי תבל

השלום והברכה!

בימים אלו זכיתי לסיים את כתיבת השיעור "הזמנת מחלל שבת לסעודת שבת". בעת עריכת השיעור, קיבלתי מידידי הרב יוסף זלושינסקי הי"ו, מרבני הכולל שלכם, תשובה שנכתבה באותו נושא על ידכם, ושמחתי לקרוא את תשובתכם הברורה והבהירה ובפסק הלכה החד וברור הניתן בכח דהיתרא הראוי בדבר הלכה זה.

האמת ניתנה להיאמר, שכל דבריכם, מסתברים ומתיישבים על הלב ללא כל ספק ופיקפוק. אולם יורשה לי להעיר במה שכתבתם בתשובתכם:

"אמנם לפי מש"כ בביאור הלכה סימן תר"ח ס"ב (ד"ה אבל) דבפורקי עול אין מצות תוכחה, דאינו בכלל עמיתך, וכ"כ בקובץ שיעורים ביצה אות ס"ו, והביאו דברים מפורשים ברוח זו מתנא דבי אליהו עי"ש, וגם לגבי גדר הערבות כתב באבני נזר יו"ד סימן קכ"ו דאין מומר בכלל ערבות עי"ש. א"כ י"ל דמהאי טעמא כתב הש"ך דבמומר אין חיוב להפרישו וליכא איסור מסייע. ולפ"ז יש לדון לפי דבריהם לקולא בני"ד, דהלא צעירים אלה מחללי שבת בפרהסיא הם, ופרקו לגמרי עול תורה ומצוות".

ולענ"ד אין כל צורך לדברי הביאור הלכה שאין חיוב תוכחה לפורקי עול, שהרי אדרבה, בהזמנת "פורק עול" לסעודת שבת מתקיים חיוב תוכחה, שכן כל מטרת ההזמנה היא בעצם "תוכחה", על ידי מה שמראים לו את נועם קדושת השבת בשעת הסעודה, ובכך יתעורר לתשובה שלימה, והרי אין לך תוכחה גדולה מזו. ואי לכך, בוודאי שאין בהזמנתו לסעודת שבת איסור מסייע לדבר עבירה, אלא אדרבה, קיום מצוה בהזמנה, ואין כל סיבה לאסור את ההזמנה לסעודה.

וראיה ברורה לכך, בדברי המנחת חינוך במצות תוכחה (מצוה רלט אות ו) שכתב: "ונראה לי דחיוב התוכחה היא, דחוץ מעשה זו עוד מתחייב אלא תעשה דלא תעמוד על דם רעך (ויקרא יט, טז), דלא גרע מטובע בנהר דעובר על לא תעמוד, וגם והשבותו (דברים כב, ד) לרבות אבידת גופו. על אחת כמה וכמה דאם יכול להצילו מן העבירה, דהוא אבידת נפשו וגופו רחמנא ליצלן, בודאי חייב להחזירו למוטב ולהצילו". ומפורש בדבריו שבכלל חיוב התוכחה, להציל את נפש של חברו החוטא ולהחזירו למוטב. ואם כן בודאי שבנידון דידן, שכל המטרה בהזמנת המחלל שבת לסעודת השבת היא כדי להציל את נפשו ולהחזירו למוטב, מקיים בזה מצות תוכחה מהתורה, ולא יעלה על הדעת שיחשב כמסייע לדבר עבירה.

ועוד רציתי להעיר כי למרות שבדברי הש"ך אכן מבואר להדיא שאיסור מסייע תלוי בחיוב התוכחה, אולם בדברי הרמ"א שהובאו בסוף התשובה של מע"כ, מוכח שלא כן הדבר. דהרמ"א [יו"ד קנ"א סעיף א'] כתב "י"א הא דאסור למכור להם דברים השייכים לעבודתם היינו דוקא אם אין להם אחרים כיוצא בו או שלא יוכלו לקנות במקום אחר, אבל אם יכולים לקנות במקום אחר מותר למכור להם כל דבר, ויש מחמירין, ונהגו להקל כסברא הראשונה, וכל בעל נפש יחמיר לעצמו", ועי"ש בביאור הגר"א שהמקילין בזה הם התוס' בע"ז ו' ע"ב ובחגיגה י"ג ע"א. ומבואר שהרמ"א הביא את דברי הראשונים שיש איסור לסייע בחד עברא דנהרא גם לגבי גויים שודאי אין עליהם חיוב תוכחה, ובכל אופן יש איסור לסייע להם. וכן מפורש בדרכי משה הארוך שם, ומוכח איפוא, שאיסור מסייע אינו מדין תוכחה.

וביותר מצאתי בפירוש המשניות לרמב"ם במסכת תרומות [משנה ג] שכ' "והמתעהו ומביא אותו לידי מכשול, או שצוהו על העבירה, או שסייעו עליה באיזה סיוע שהוא, אפילו בדיבור מועט, נענש בידי שמים כפי ערך מה שעשה בסייעו או בהוקישו את חבירו. ואינו מתחייב שום עונש מכל העונשים האמורים בתורה, אבל עובר הוא על מה שאמר ה' ולפני עור לא תתן מכשול אם גרם לעבירה. או שעובר על דבר ה' אל תשת ידך עם רשע אם סייע לחוטא". ומשמע מדברי הרמב"ם כי איסור מסייע נלמד מהפסוק אל תשת ידך עם רשע, ללא שום קשר למצות תוכחה, וצ"ע.

אודה ואשמח בקבלת תשובה ומענה לדברי

בידידות ובברכה מרובה

צבי רייזמן

ע

לאחר כמה ימים, השיב רבי אשר וייס:

כבוד ידי"נ ויקיר לבבי, איש תורה דעת וחסד

הרה"ג ר' צבי ריזמן הי"ו

מח"ס הנפלאים רץ כצבי

רב שלום עד בלי ירח

מכתבו היקר קיבלתי לנכון והנני ממהר להשיבו דבר.

א. העיר כבודו על מה שדנתי בשאלה אם מותר להזמין צעירים חילוניים לארוחת שבת כדי לקרבן לחיי תורה ומצוה אף אם יודעים אנו שיחללו את השבת כדי להגיע אל ביתינו. וכתבתי להקל בזה. ובתוה"ד דנתי במצות התוכחה בני"ד, וכתב מעכ"ת דבעצם אירוחם כדי להשפיע עליהם לטובה מקיימים מצות התוכחה, והוכיח כן ממש"כ המנחת חינוך במצוה רל"ט דמשום מצות לא תעמוד על דם רעך מצווים להפריש את האדם מן העבירה, הרי דבהשתדלות להציל אדם מן החטא מקיים מצות תוכחה.

אך באמת המנ"ח לא מיירי במצות התוכחה אלא חידש מה שחידש במצות "לא תעמוד על דם רעך" ובדין השבת גופו, ורק במקרה כתב המנ"ח חידוש זה במצוה זו שהיא מצות התוכחה.

ובאמת נראה פשוט דמצות התוכחה אין קיומה אלא במוכיח את חבירו ממש, ולא בזיכויו בדרך הקירוב.

ב. כתבתי בתשובה הנ"ל דהאיסור לסייע לידי עוברי עבירה מושתת על אחד משני יסודות. או על מצות

התוכחה או על הערבות. וכתב מע"כ דמדברי הרמ"א (יו"ד קנא,א) מוכח דלאו הא בהא תליא, שהרי כתב די"א דבמקום שהגוים יכולים לקנות במקום אחר מותר למכור להם דברים הנצרכים לעבודתם, ובהגר"א מבואר דכונת הרמ"א למה שנחלקו הראשונים אם יש איסור בחד עברי דנהרא, הרי דגם לגבי עכו"ם יש איסור מסייע אף שבודאי אין בהם מצות תוכחה, וגם לא חיוב ערבות.

צדקו דבריו ולכאורה צ"ל לפי"ז דאיסור מסייע הוי לפני עור דרבנן, וכשם שאסור מה"ת להכשיל בעבירה בתרי עברי דנהרא בין בישראל ובין בגוי כך אסור לסייע אף בחד עבר בין בישראל ובין בגוי.

ג. במש"כ הרמב"ם בפיה"מ בתרומות שאסור לסייע בידי עוברי עבירה משום דכתיב "אל תשת ידך עם רשע", נראה דאין כונתו לאיסור דאוריתא וגם לא לדרשה גמורה, אלא למעין רמז לדבר, שהרי לא מצינו דרשה זו בתלמוד. והארכתי בכ"ז במק"א.

הנני שמח שמחה יתירה לקבל מכתביו ולראות עמלו בתורה ואת חידושיו הנפלאים. כה יתן ה' וכה יוסיף עוז ותעצומות להגדיל תורה ולהאדירה.

באהבה וביקר

אשר וייס

ע

לאחר קבלת המכתב, שבתי והתבוננתי בדברים, ובעת שהותי בישראל בחודש טבת תשע"ב, לרגל ההרצאה בכינוס השנתי לרפואה והלכה שעל ידי מכון פוע"ה בירושלים, ביקרתי במעונו של רבי אשר וייס בשכונת רמות בירושלים, ומסרתי לידיו את המכתב הבא:

יום א' לפרשת שמות תשע"ב

נכתב בעת הטיסה לישראל

כבוד ידידי היקר ראש הישיבה ואיש מורם מעם

הרה"ג הרב אשר וייס שליט"א

השלום והברכה!

קבלתי מענה כבודו בשמחה, אולם יש לי לענ"ד להעיר ולהאיר על דבריו המרעננים, במה שכב' סובר שאין לתלות המצוה של לא תעמוד על דם רעך בחיוב התוכחה ודברי המנחת חינוך שמצוה על האדם להפריש את חבירו מן העבירה מדין לא תעמוד על דם רעך רק נכתבו במקרה בתוך מצות התוכחה. נראה לי לאחר עיון מעמיק שהן המהר"ם שיק (מצוה י"א) והן הרב פערלא בספרו על ספר המצוות לרס"ג

(עשין כ"ח) תולין מצוות הנ"ל זה בזה.

מהר"ם שיק מיישב את קושיית הר"ן (ב"מ לא.) איך לומדת הגמ' מפסוק אחד של הוכח תוכיח שני לימודים, א. אפי' מאה פעמים. ב. אפי' תלמיד לרב. ובתוך דבריו כתב "דודאי שיהיה מחוייב להוכיח אדם בדרך כבוד זה ודאי ידעינן מקרא דלא תעמוד על דם רעך, ומקרא דוהשבותו לו ילפינן השבת גופו, ולא איצטריך קרא דהוכח תוכיח אלא שאפי' אינו רוצה לשמוע ומסרב כמה פעמים, ואז לא יוכל למילף מלא תעמוד ומוהשבותו לו אפי' הכי מצווה מצד הוכח תוכיח ומצוות עשה בפני עצמו על זה" וכו' ומבואר שגם בלא תעמוד נאמר חיוב תוכחה ואדרבא בלאו זה נאמר עיקר חיוב התוכחה, רק יש מקרים בהם לא מספיק הפסוק של לא תעמוד וכו' ולכן הוסיפו וכתבו פסוק נוסף של הוכח תוכיח.

וכן משמע מדברי הרב פערלא ששאל מה טעם מנה הרס"ג שתי מצוות שונות: לא תעמוד וכו' וכן הוכח תוכיח". אלא דאכתי בעיקר עשה דתוכחה שמנה רבינו יש לדון מצד אחר דלכאורה נראה דאם ראה חבירו עובר עבירה ואינו מוכיחו מלבד עשה דהוכח תוכיח עבר נמי בלא תעשה דלא תעמוד וכו' וא"כ כיון שמנה לקמן במספר הלאווין לאו זה, שוב לא היה לו למנות כאן עשה דתוכחה". והאריך לדון שיש לעתים שלא מספיק הלאו של לא תעמוד וכו' והוצרכו לעשה דהוכח תוכיח, כגון במקרה של ספק כשאין ברור שיכול להצילו מלחטוא דמצד לא תעמוד פטור כיון דהלא נאמר רק במקרה של ודאות שיכול להצילו ולכן חידשה התורה הוכח תוכיח אף בספק. וכן אם הכניס אדם עצמו מדעת למצב סכנה רוחנית, דמצד לא תעמוד פטור ואילו מצד הוכח תוכיח חייב להצילו. הרי מבואר שמצות תוכחה כלולה בלאו דלא תעמוד, ואין לומר בדברי המנ"ח שהדברים נכתבו רק באקראי.

ואי לכך סברתי היא שמצות תוכחה היא חלק בלתי נפרד מלא תעמוד שמחוייב להצילו ולהחזירו למוטב, ובהחזרתו למוטב מקיים מצות תוכחה, ואם בסכנה רוחנית עסקינן ודאי שמעשה הזיכוי שמזכה את חבירו בדרך קירוב ובכך גורם לו שדמו הרוחני לא ישפך יותר, הוי קיום הלאו שבו מחוייב כל אחד הרואה את חבירו חוטא וזוהי מהות מצות תוכחה המוטלת על האדם.

בנוסף לכך כב' כתב "שנראה פשוט דמצות התוכחה אין קיומה אלא במוכיח את חבירו ממש, ולא בזיכויו בדרך הקירוב", ולכב' ודאי ידועים דברי הגר"א במשלי (טו, יב) הוכח לחכם ויאהבך, כי יש שתי בחינות תוכחה, "כי להוכיח צריך לילך לבית העושה עוול ולהוכיחו, וללמד אינו צריך לילך להרוצה ללמוד, אלא כשיבוא אליו אז מצוה על הרב ללמדו, וזהו הוכח לחכם, שתלך אלא להוכיח וכו'. לא יאהב לץ הוכח לו, אף כשבאין לביתו, וגם אל חכמים לא ילך ללמוד מהם, וגם לא די שלא ילמד אלא אף ילך וכו'.

מבואר שמצות תוכחה מקיים הרב גם בזמן שמגיע החוטא לביתו ולומד ומלמדו הדינים, וזה הוכח לחכם. והאם זאת לא כמקרה שאנו דנין בו שאין דין חיוב להוכיח בביתם ובמקום שמחללים שבת, אלא גם שבזה גורם לבוא לביתו וללמוד את דיני ומנהגי היופי שבשבת, האין זו תוכחה?

בידידות ובברכה נאמנה

צביקה רייזמן